

UIT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Norges militære engasjement i Afghanistan

En rettferdig krig?

—
Marthin Thuve Engmann

Masteroppgave i Konflikt, sikkerhet og flerkulturell forståelse (KOSIFF)

SVF-6900

Våren 2014

Blank side

Førord

Jeg vil rette en stor takk til Forsvarets Studiesenter og Universitetet i Tromsø som har produsert mastergradsprogrammet KOSIFF, et unikt studieprogram som er rikt på innhold, interessante tema og dyktige forelesere. Jeg vil også takke Forsvaret som arbeidsgiver for å ha gitt meg muligheten til å delta på programmet, samt finansiert brorparten av kostnadene ved det. Jeg vil også takke min veileder Peter Stuart Robinson som har bidratt med konstruktive innspill og tilbakemeldinger. Videre vil jeg takke bibliotekjeneren ved Krigsskolen for verdifulle innspill til litteraturutvalg for oppgaven.

Et stort takk rettes også til medstudenter, familie og kolleger, som har bidratt med innspill, støtte og tålmodighet under arbeidet med denne oppgaven, så vel som i studieløpet forøvrig.

De meninger og konklusjoner som kommer til uttrykk i denne oppgaven representerer ikke nødvendigvis Forsvarets syn, men står utelukkende for forfatterens egen regning.

Sammendrag

Norge har siden 2001 vært involvert med et militært engasjement i Afghanistan. Dette engasjementet har i all hovedsak vært knyttet til den NATO-ledede operasjonen "ISAF", og til den amerikanskledede operasjonen "Enduring Freedom". Dette militære engasjementet går nå i 2014 mot slutten, og fra 2015 vil Norge kun ha et fåtall militære rådgivere igjen i Afghanistan. I løpet av det siste tiåret har Forsvaret gjennomgått stor transformasjon og utvikling, og erfaringene fra konflikten i Afghanistan har hatt stor påvirkningskraft for retningen og tempoet denne utviklingen har hatt. Det er også svært sannsynlig at erfaringene fra denne konflikten vil legges til grunn for hvordan Norge vil engasjere seg i internasjonale væpnede konflikter i framtiden. Det er derfor relevant og interessant å undersøke dette militære engasjementet i lys av teorien om rettferdig krig, i den hensikt å vurdere etiske aspekt og graden av rettferdighet ved det norske militære engasjementet i Afghanistan.

Konflikten i Afghanistan er riktignok ikke krig etter juridisk definisjon, men omfanget og intensiteten knyttet til konflikten gjør at de juridiske forskjellene mellom krig og væpnet konflikt utviskes for partene som berøres direkte av den. Det oppleves derfor som lite problematisk å benytte teorien om rettferdig krig i vurderingen av det norske militære engasjementet i Afghanistan, på tross av at den korrekte termen er væpnet konflikt. Oppgaven fokuserer heller i større grad på jus ad bellum og en folkerettslig tilnærming til hvorvidt Norge, i alliansesamarbeid med USA og NATO, hadde en rettferdig hjemmel til å gå til invasjon av Afghanistan og kaste de myndighetene som Taliban-regjeringen utgjorde. En slik krenkelse av suverenitetsprinsippet, basert på ansvarliggjøring av en stat og dens myndigheter for handlingene utført av et kriminelt terrornettverk som Al Qaeda, savner historisk sidestykke. Det er ikke usannsynlig at årsakene til å gå til krig i Afghanistan kan skape presedens for lignende tilfeller i framtiden, og invasjonen avdekker et behov for revisjon av FN Charteret, subsidiært at FN forsterker tolkningen av det gjeldende Charteret hva angår stateres rett til selvforsvar.

Oppgaven vurderer videre Forsvarets opptreden i Afghanistan i forhold til rettferdighet i krig, etter prinsippene i jus in bello. Forsvarets evne og vilje til å etterleve politiske føringer om engasjementsregler, samt prinsipper om proporsjonalitet og distinksjon legges til grunn for

drøftingen av hvorvidt Forsvaret har opptrådt som en ansvarlig og rettferdig part i konflikten. Avslutningsvis rettes fokuset mot den pågående utviklingen av det militære engasjementet i Afghanistan i lys av prinsippene om jus post bellum, med tanke på om uttrekningen gjenspeiler en intensjon om en rettferdig fred. Det er en uttalt politisk vilje til å bli i Afghanistan med militære styrker så lenge det er behov for dette, men samtidig vil uttrekningen også være en vesentlig lettelse i belastning for Forsvaret så vel som politisk nivå. Det er derfor grunnlag for å rette et kritisk søkelys på om uttrekningen skjer av større hensyn til Norges og NATOs behov enn Afghanistans behov, samt på sannsynligheten for om uttrekningen vil bidra til en rettferdig fred i landet.

Forkortelser

ANA: Afghan National Army

ANP: Afghan National Police

CIA: Central Intelligence Agency (Den amerikanske etterretningstjenesten)

FN: De Forente Nasjoner

ICC: The International Criminal Court

ICJ: International Court of Justice (FNs internasjonale domstol i Haag)

ISI: Inter-Services Intelligence (Den pakistanske etterretningstjenesten)

ISAF: International Security Assistance Force

JWT: Just War Theory

MOT: Military Observer Team

NATO: North Atlantic Treaty Organization

NGO: Non-governmental organization

PDPA: Peoples Democratic Party of Afghanistan (Kommunistisk politisk parti)

PID: Positive Identification

PRT: Provincial Reconstruction Team

ROE: Rules of engagement

TF: Task Force (En gruppering av militære styrker sammensatt for en spesifikk operasjon)

TU: Task Unit (Kompanistridsgruppe tilhørende PRT Maimanah)

UD: Utenriksdepartementet

Innhold

Forord	iii
Sammendrag	iv
Forkortelser	vi
1. Innledning	2
1.1 Introduksjon	2
1.2 Problemstilling	6
1.3 Disposisjon, forutsetninger og avgrensninger	7
1.4 Kritikk av oppgaven	10
2. Metode	12
2.1 Metodisk design	12
2.2 Kritikk av metode	13
3. Teori og begreper	14
3.1 Internasjonale relasjoner	14
3.2 Suverenitet og folkerett	17
3.3 Teorien om rettferdig krig	18
4. Afghanistan og rettferdig krig	22
4.1 Jus ad bellum	22
4.1.1 Rettferdig grunn	22
4.1.2 Rettferdig intensjon	25
4.1.3 Legitim autoritet	27
4.1.4 Siste utvei	28
4.1.5 Rimelig håp om å lykkes	30
4.1.6 Proporsjonalitet	30
4.2 Jus in bello	31
4.2.1 Proporsjonalitet	31
4.2.2 Distinksjon	34
4.3 Jus post bellum	36
5. Konklusjon	40
6. Kilder	44
6.1 Litteraturliste	44
6.2 Andre kilder	47

Blank side

1. Innledning

1.1 Introduksjon

Siden 2001 har store deler av verdenssamfunnet hatt et militært engasjement i Afghanistan gjennom deltakelse i den NATO ledede internasjonale sikkerhetsstyrken ISAF, og de parallelle amerikanskledede operasjonene "Enduring Freedom", og "Anaconda". NATOs ISAF engasjementet går i år mot slutten, og vil bli avløst av en ny og mindre omfangsrik militær og sivil innsats. Den fortsatte innsatsen i Afghanistan vil fremdeles være ledet av NATO, og har fått navnet "Resolute Support", og vil være amerikanskdominert med internasjonale bidrag i varierende grad av størrelse, utforming og varighet. Man kan si at det ved utgangen av 2014 inntreffer et taktiskifte hvor afghanerne selv overtar stafettpinnen og skal ha ansvaret for sin egen samfunnssikkerhet. Den internasjonale militære bistanden er erklært å ville begrense seg til ikke å være et kampoppdrag, men en rent opplærings- og mentoringsmessig innsats for de høyere leddene i den afghanske hæren (ANA) og det afghanske politiet (ANP) (NATO, 2014a).

Norge har siden 2001 ut i fra eget folketall og størrelse på Forsvaret (Furrevik, 2014) vært en relativt formidabel bidragsyter til ISAF og de amerikanskledede operasjonene, og vil etter 2014 trolig kun ha et mindre antall militære rådgivere og mentorer igjen i Afghanistan (Utenriksdepartementet [UD], 2014). Det norske militære engasjementet slik vi kjenner det i dag vil da regnes som avsluttet. Det oppleves derfor som interessant nå, like forut for avslutningen, å vurdere Norges militære engasjementet i Afghanistan, intensjonene bak, og utfallet av engasjementet i lys av rettferdig krig teori. For å gjøre dette er det nødvendig med en kort oppsummering av konflikten og dens forhistorie.

Afghanistan er en av verdens eldste sivilisasjoner og et av verdens desidert fattigste land, med en historie preget av mange konflikter. Med etableringen av Sovjetunionen var Lenins regime opptatt av gode relasjoner til Afghanistan, av frykt for at landet skulle bli et fristed og oppmarsjrområde for den i hovedsak muslimske opposisjonen mot Sovjetunionen i Usbekistan, Tadsjikistan, og Turkmenistan. Sovjetunionen bistod derfor det afghanske

regimet med blant annet våpen, økonomiske midler, og investering i industri (Tanner, 2009, s. 221-222).

I januar 1965 ble Folkets Demokratiske Parti i Afghanistan stiftet (PDPA). Partiet var bygget rundt kommunistisk ideologi og hadde tette politiske bånd til Sovjetunionen. I 1973 grep Mohammed Daoud makten i et kupp støttet av PDPA, og erklærte Afghanistan en republikk. Daoud, som ønsket å distansere landet fra Sovjetunionen, fulgte opp kuppet med å utvise og fjerne sentrale medlemmer av PDPA fra maktposisjoner. PDPA slo tilbake og tok makten i et nytt kupp i 1978 med støtte fra Sovjetunionen. Sovjetunionen avslo først flere oppfordringer fra PDPA om militær bistand, men ettersom Kreml som følge av intern uro i PDPA mistet innflytelse i regionen, skulle dette endre seg. Kreml mistenkte at Hafizullah Amins kupp mot Nur Mohammad Taraki i 1979 var støttet av CIA. Dette var i kjølvannet av Vietnamkrigen, og en spent periode av den kalde krigen. Sovjetunionen intervenerte derfor med 75.000 soldater, drepte Amin og innsatte den mer moderate Babrak Karmal som sin marionett for å sikre fortsatt sovjetisk innflytelse (Bird & Marshall, 2011, s. 20-21).

Den sovjetiske intervensjonen hadde en noe så sjeldent som en samlende effekt på det afghanske folket. På tvers av stammetilhørighet, etnisitet og status oppstod et religiøst betinget opprør som en *jihad* mot den sovjetiske okkupasjonen, og opprørerne tok betegnelsen *mujahedin*, som betyr Guds soldater (Tanner, 2009, s. 243-244). Mujahedin var langt underlegne det sovjetiske militære apparatet, men mottok støtte i form av våpen og rådgivere fra USA, som nå så sjansen til å gjengjelde Sovjetunionen for Vietnam og til å motvirke kommunisme i regionen. Utfallet ble at Sovjetunionen måtte trekke seg ut i 1989 (Bird & Marshall, 2011, s. 22-23). Uten den samlende effekten den felles fiende Sovjetunionen utgjorde, raknet samholdet mellom mujahedin, som falt tilbake i mønster av opprinnelig gruppetilhørighet etter etnisitet og stamme.

Den pakistanske etterretningstjenesten ISI, som hadde samarbeidet med CIA om støtten til mujahedin, ble den dominerende utenlandske agenten i den indre maktkampen i Afghanistan. Under Sovjetunionens okkupasjon var flyktingleirene i Pakistan hovedsaklig fylt av pashtunere, og herfra rekrutterte ISI geriljasoldater til mujahedin. ISIs motivasjon ved å støtte

pashtunske grupperinger var ikke bare at pashtunernes politiske og militære mål for Afghanistan sammenfalt med Pakistans, men også at pashtunerne var drevet av religiøse motiv som kunne virke samlende for de tidligere muslimske sovjetstatene i nord (Bird & Marshall, 2011, s. 28-29).

I 1994 kom fremveksten av Taliban, en pashtunsk dominert gruppering med utspring fra hovedsakelig afghanske flyktninger som hadde tilhold ved koranskoler i det pashtunske stammebeltet i Pakistan. I 1996 hadde Taliban kontrollen over hele Afghanistan foruten de nordlige og nordøstre provinsene som ble holdt av tadjiken Ahmad Shah Massouds Nordallianse (Ibid, s. 41-43). I samme tidsrom etablerte Osama bin Laden, en tidligere mujahedin som kjempet mot Sovjetunionen i Afghanistan med støtte fra USA, sitt Al Qaeda. Al Qaeda er en organisasjon dedikert til global jihad, eller hellig krig, basert på en puritansk tolkning av islam. Bin Laden, som krediteres for terrorangrep blant annet mot en amerikansk base i Saudi Arabia, de amerikanske ambassadene i Kenya og Tanzania, og den amerikanske destroyeren USS Cole ved kai i Jemen, hadde lenge vært i CIA's søkelys. Etter amerikansk press hadde bin Laden blitt drevet ut av Sudan, før han i 1996 igjen tok tilhold i Afghanistan, som under Talibans styre hadde blitt xenofobisk oppslukt av puritansk islam (Tanner, 2009, s. 285-286).

Mullah Omar og bin Laden utviklet et nært samarbeid, hvor Omar gjennom Al Qaeda fikk tilgang til et økonomisk velstående internasjonalt nettverk av religiøse krigere og skriftlærde. Gjennom Taliban fant bin Laden opphold og beskyttelse, og fra koranskolene i Pakistan og Afghanistan kunne Al Qaeda rekruttere og trene de mest dedikerte koranstudentene til terroroppdrag. Bin Laden sørget også for å få Talibans motstander Massoud drept i en Al Qaeda aksjon under dekke av å være et intervju med algeriske journalister (Ibid, s. 287). Al Qaedas mest kjente aksjon er terrorangrepet 11. september 2001 hvor terrorister kapret fire fly og styrtet dem inn i World Trade Center tårnene og Pentagon. Det fjerde flyet holdt kurs mot Washington DC og hadde angivelig kongressbygningen eller det hvite hus som mål, men kapringen feilet etter at passasjerene gjorde motstand og flyet styrtet på et jorde i Pennsylvania (Ibid, s. 291). Aksjonen, som kostet rundt 3000 mennesker livet, ble planlagt i Afghanistan hvor også kaprerne fikk trening og opplæring (UD, 2014).

Allerede 12. september 2001 besluttet NATO å utløse artikkel 5 i Atlanterhavspakten (NATO, 2014b), hvilket innebar at angrepet på USA ble tolket som et angrep på alle NATOs medlemsland, med påfølgende plikt til å bistå USA (UD, 2014). Sporene etter terrorangrepet pekte raskt mot Al Qaeda og Afghanistan, og USA utstedte et ultimatum til Talibanstyret i Afghanistan om å utlevere bin Laden. Mullah Omar nektet først å etterkomme, men etter press fra ISI forsøkte han å forhandle om situasjonen ved å stille krav om blant annet diplomatisk anerkjennelse, slutt på all utenlandsk støtte til Nordalliansen, og gjenopptakelsen av utviklingshjelp. Omar krevde også bevis på at bin Laden, som nå nøy heltestatus i store deler av den islamske verden, stod bak terrorangrepet (Tanner, 2009, s. 292). Konsekvensen ble den amerikanske operasjonen "Enduring Freedom", og allerede 26. september 2001 var de første amerikanske spesialstyrkene på bakken i Afghanistan, hvor de med støtte fra amerikanske luftstyrker dannet samvirke med Nordalliansen. Det amerikanske motangrepet ble hevdet å være i tråd med retten til selvforsvar hjemlet i FN-paktens artikkel 51 (FN, 1945a), og Norge bidro til operasjonen med spesialstyrker, mineryddere, transport- og kampfly (UD, 2014).

Operasjonen "Enduring Freedom" hadde større suksess enn forventet, og allerede 26. november 2001 var Taliban drevet på flukt fra maktsetene i Kabul og Kunduz over i fjellene langs grensen mot Pakistan (Bird & Marshall, 2011, s. 81-82). Deretter falt provinshovedstaden Kandahar i det sørlige Afghanistan til pashtunske opprørere under ledelse av Gul Agha Sherzai og Hamid Karzai, hvilket markerte slutten på Talibans kontroll over landet (Dyndal & Knutsen, 2012, s. 35). Karzai samarbeidet nært med amerikanerne. Han var en sterk lederskikkelse uten klare bånd til ISI og Pakistan, og han var også av pashtunsk herkomst, som er den etniske majoriteten og de tradisjonelle makthaverne i Afghanistan. CIA anbefalte derfor at USA burde satse på Karzai som Afghanistans fremtidige leder (Ibid, s 37-38). I desember 2001 vedtok en internasjonal FN konferanse i Bonn en avtale som la grunnlaget for et midlertidig styre av Afghanistan, med Karzai som leder for en interim regjering valgt ved et nasjonalt råd i 2002 (UD, 2014). Bonn-konferansen innebar også et enstemmig vedtak over resolusjon 1386 (FN, 2001), som innebar opprettelsen av International Security Assistance Force (ISAF). ISAFs operasjonsområde var innledningsvis begrenset til hovedstaden Kabul, men har siden blitt utvidet ved årlige fornyelser av mandatet. I 2004 ble det valgt et nytt parlament, og en ny grunnlov ble vedtatt. Det ble også avholdt

folkeavstemninger i 2005 og 2009 hvor Karzai begge ganger har fått fornyet sitt mandat som president (UD, 2014).

Mange i NATO ønsker å fokusere på organisasjonens hovedoppgave, å forsvare Europa og USA. [Operasjonen i] Afghanistan oppfattes som et sidespor og ikke lenger en gyldig artikkel 5, men som en støtte til det nye statsstyret (Sørre, 2009).

I tråd med Sørres påstand har det etter over 13 år med militært engasjement i Afghanistan bredt seg en krigstretthet i NATO, hvor mange ser frem til at ISAFs mandat går ut og afghanerne selv skal ivareta egen sikkerhet. Denne visjonen nærmer seg nå en realitet. Norge har siden opprettelsen bidratt militært til ISAF, først i Kabul, deretter i Mazar-e-Sharif og Faryab. Høsten 2012 forlot Norge Faryab provinsen, og overlot den norske leiren i Maimanah til Afghan National Army (ANA), som følge av ISAF's strategi om gradvis overføring av sikkerhetsansvaret til ANA og Afghan National Police (ANP) (UD, 2014). I juli 2014 skal de norske styrkene være ute av Mazar-e-Sharif, og deler av stab og støtteelementer der skal flyttes til Kabul (Moe, 2014). Ved utgangen av 2014 vil også bidraget i Kabul termineres samtidig som ISAFs mandat går ut, og afghanerne vil da selv ha ansvaret for sin egen sikkerhet på nasjonalt nivå (UD, 2014).

1.2 Problemstilling

Under utarbeidelse av problemstilling har jeg lagt vekt på at Norges militære engasjement i Afghanistan har hatt stor betydning for hvordan det norske Forsvaret har utviklet seg i den samme perioden. Konflikten i Afghanistan har vært langvarig, og kompleksiteten i operasjonene spenner seg mellom det fredsbevarende til høyintensitets krigføring. Per 2012 hadde over 8000 nordmenn tjenestegjort i Afghanistan (Forsvarets Veterantjeneste, 2012). Deres erfaringer er blitt gjort til gjenstand for endringer helt nede på nivå med avdelingenes standard operasjonsprosedyrer, så vel som på overordnet doktrinenivå. Det har også medført store investeringer i nye typer materiell, og utvikling av metodene man utnytter dette på.

Deltakelsen i konflikten har således medført endringer i hvordan Forsvaret tenker og opererer på. Under operasjonene på Balkan så man hvordan møtet med den nye virkeligheten hadde effekt på tempoet Forsvaret omstilte seg fra kald krig og mobiliseringsforsvar, til det mer mobile og innsatsbaserte. I Afghanistan møtte Forsvaret en konflikt med kompleksitet og intensitet som flere vil hevde har vært fraværende siden den annen verdenskrig, og Forsvaret har utvilsomt transformert seg i takt med dette.

Med tanke på at arven fra Afghanistan både har og i framtiden fortsatt vil ha stor betydning for utvikling og endringer av Forsvaret, er det nødvendig å gå denne arven nærmere etter i sømmene. Reflekterer måten Norge har opptrådt på i Afghanistan etisk rette verdier? Erfaringene fra Afghanistan har hatt stor betydning for Forsvarets utvikling på alle nivå, og vil trolig få sette en presedens for hvordan Forsvarets vil opptre i fremtidige operasjoner i inn- og utlandet. Jeg vil derfor benytte teorien om rettferdig krig til å undersøke i hvilken grad Norge handlet rettferdig i forbindelse med operasjonene i Afghanistan.

Problemstillingen er:

Kan Norges militære engasjement i Afghanistan rettferdiggjøres etter prinsippene i teorien om rettferdig krig (Jus Bellum iustum)?

1.3 Disposisjon, forutsetninger og avgrensninger

Oppgaven består av fem kapitler samt forord. Jeg åpner med en innledning med en kort presentasjon av situasjonen i Afghanistan samt konfliktens forhistorie. Deretter redegjør jeg for valg av metode, og presenterer relevant teori. I kapittel fire deles drøftingen i tre deler, på samme måte som prinsippene i teorien om rettferdig krig er organisert: Før, under, og etter krigen, før jeg avslutter med oppsummering og konklusjon.

Norges militære engasjement har vært del av en koalisjon hvor USA, Storbritannia, og til dels Tyskland har vært de største bidragsyterne. På tross av at Norge har levert relativt store styrkebidrag sett i forhold til Forsvarets størrelse, blir bidragene fortsatt små i den store

sammenheng. Følgelig er det naturlig å anta at det er de største bidragsytende nasjonene som har vært førende for måten NATO har tilnærmet seg konflikten på, og de strategier som er implementert. Norge har som suveren nasjon allikevel hatt siste ord i saken med tanke på hvordan norske soldater kan benyttes, og hvordan de skal opptre. Jeg forutsetter derfor at de norske styrkenes samlede atferd gjenspeiler det syn og de føringer som er gitt av Norges politiske og militære ledelse. Jeg forutsetter da også at eventuelle isolerte enkelthendelser utført av såkalte "strategiske korporaler", som strider i mot prinsippene om rettferdig krig, også er akseptert av norske myndigheter så fremt den/de ansvarlige ikke er gjort gjenstand for sanksjoner som straff, refselse eller annen klar kritikk.

Norske styrker har ofte og i varierende størrelse operert sammen med koalisjonspartnere fra andre nasjoner, så vel som sikkerhetsstyrker tilhørende den afghanske hæren og politiet. Jeg vil avgrense oppgaven til ikke å inkludere eventuelle hendelser hvor koalisjonspartnere og/eller afghanske sikkerhetsstyrker er ansvarlige for gjerninger som strider i mot prinsippene om rettferdig krig, forutsatt at de ikke handlet på oppfordring eller ordre fra norske styrker, og at hendelsene for øvrig var utenfor norsk kontroll.

Den helt klart største delen av det norske militære engasjementet i Afghanistan har vært organisert gjennom ISAF. I motsetning til operasjon "Enduring Freedom", som er en artikkel 5 operasjon, har ISAF i tråd med resolusjon 1386 vært en sikkerhetsstyrke til støtte for afghanske myndigheter. Operasjon "Enduring Freedom" er en internasjonal væpnet konflikt mellom en koalisjon av nasjoner tilknyttet NATO mot Afghanistan under Taliban, og faller inn under det som defineres som krig mellom to eller flere stater. I motsetning til dette faller ikke støtteoperasjonen ISAF inn under definisjonen av krig i folkerettslig forstand, da det etter Genèvekonvensjonenes definisjon er begrepet "ikke-internasjonalt væpnet konflikt" som er juridisk gyldig (Eide, 2010). Begrepet er sideordnet med borgerkrig, som kan oppleves vel så dramatisk som en tradisjonell krig.

Norske myndigheter høstet i 2010 mye kritikk for ikke å anerkjenne at norske soldaters virkelighet på bakken i Afghanistan de facto var krig, men heller fastholdt ved juridisk korrekte termer. Til sammenlikning har USA helt siden terrorangrepene 11. september 2001

vært tydelige i at nasjonen er i krig - "Krigen mot terror" -, som tildels også er adoptert av norske medier. Å krige mot terror er en floskel i den forstand at man kriger mot et virkemiddel og ikke en aktør (Sørra, 2009). Den norske tilnærmingen basert på det juridisk korrekte er da også det mest formelt riktige, uavhengig av hvor provoserende dette fremstår for de norske soldatene og befolkningen for øvrig. For disse ville trolig Carl von Clausewitz definisjon av krig som fortsettelse av politikken med andre midler, være mer tilfredsstillende (Clausewitz, 2007, s. 42). Den norske regjeringen kan derimot kritiseres for ikke på et tidligere tidspunkt å ha vært tydeligere ovenfor befolkningen om hvilken virkelighet de norske soldatene faktisk befant seg i, og hva oppdraget faktisk innebar.

Det er nødvendig å gjøre et poeng ut av dette, da debatten om å kalle det militære engasjementet i Afghanistan for krig eller ikke stadig dukker opp. Dette er relevant når det militære engasjementet skal drøftes i lys av teori om rettferdig krig. Jeg vurderer dette allikevel som mindre viktig for denne oppgaven da det ikke er hvorvidt man skal kalle det krig eller ikke som er vesentlig, men heller at det er hvordan Norge har opptrådt politisk og militært som er relevant. Norge stilte styrker til artikkel 5 operasjonen "Enduring Freedom", som også i folkerettslig forstand defineres som krig eller internasjonal væpnet konflikt, for deretter å gradvis skifte over til ISAF og støtten til afghanske myndigheter i sin ikke-internasjonale væpnede konflikt mot Taliban og andre opprørsgrupper. Avgjørelsen om å sende norske styrker til operasjon "Enduring Freedom", som defineres som krig i tradisjonell forstand, må være tatt ut fra en rekke vurderinger før norske myndigheter besluttet å gå til krig. Norske styrker har gjennom "Enduring Freedom" og ISAF operert og deltatt i regulære stridshandlinger på lik linje som ved en tradisjonell krig, med det resultat at per 2012 var 10 norske soldater drept. Videre er også trolig over 2000 opprørere drept av norske styrker (FSAN, 2012, s. 37-38). Nå i 2014 vil det militære engasjementet avvikles, og intensjonen med og årsaken til avviklingen må være riktige og rettferdige for at innsatsen og de oppofrelsene som er lagt ned skal være verdt det. Det er derfor hjemmel for å benytte teorien om rettferdig krig om det militære engasjementet, uavhengig om man benytter begrep som krig, internasjonal eller ikke-internasjonal væpnet konflikt i omtalen av det militære engasjementet.

1.4 Kritikk av oppgaven

Bakgrunns materialet for denne oppgaven er hentet fra et bredt utvalg av kilder, men har til felles at forfatterne hovedsaklig har vestlig opphav og at organisasjonene er vestlig orienterte. Jeg er nødt til å stole på at de evner å være kritiske til tross for eventuelle personlige eller kulturelt betingete bias. Ved å innhente data om samme tema fra flere kilder gjør jeg et forsøk på kvalitetskontroll av de data som presenteres, basert på om kildene bestrider hverandre eller ikke. Jeg har også måttet forholde meg til et utvalg av tilgjengelig teori, som jeg opplever gir et nokså bredt bilde av hvordan norske styrker har opptrådt. Samtidig er det ingen garantier for at det finnes informasjon jeg ikke har fått tilgang på, som kan være avgjørende for drøftingen. Oppgaven går heller ikke særlig i dybden på aktuelle teoretiske tradisjoner, men begrenser seg rundt teori om internasjonale relasjoner, som oppfattes som representativt for hovedtradisjonene og som særlig relevant for å forklare teori om rettferdig krig.

Som yrkesoffiser med erfaring fra selv å ha tjenestegjort i Afghanistan, kan det være enkelt å hevde at også jeg har et subjektiv bias basert på at det vil være ugunstig for meg å eventuelt skulle trekke min egen og kollegers deltakelse i tvil av hva som er etisk akseptert. Samtidig vil jeg også risikere å være påvirket av min militære utdanning og den systemkulturen jeg gjennom ti år er indoktrinert i. Mitt motargument mot dette er at jeg har en etisk tilnærming til yrket basert på plikt-, konsekvens- og holdningsetikk. Jeg sitter ikke igjen med tvil om at mine personlige tjenesteerfaringer er innenfor av det som anses som etisk forsvarlig, og således opplever jeg ikke at jeg personlig har noe å tape selv om det for eksempel skulle vise seg at Norge involverte seg i Afghanistan på uriktig eller ikke-etisk forsvarlig grunnlag. I denne oppgaven vil jeg forsøke å sette eventuelle egne oppfatninger av etablerte sannheter til side, og med kritisk blick vurdere egen organisasjon og de politiske føringene som er gitt.

Blank side

2. Metode

2.1 Metodisk design

I besvarelsen av oppgaven vil jeg benytte meg av en generell samfunnsvitenskapelig metode med en kvalitativ tilnærming. I samfunnsvitenskapen er hensikten med å ha en kvalitativ tilnærming å få frem fyldige beskrivelser om et emne, noe som er særlig anvendelig når forskeren skal undersøke fenomener man ikke kjenner så godt, og/eller som det har vært forsket lite på (Johannessen, Tufte, & Kristoffersen, 2008, s. 36). Bakgrunnen for metodevalget er basert på en antakelse om at jeg for å besvare en problemstilling av etisk karakter er avhengig av en dypere forståelse av emnet enn hva jeg tror jeg kunne ha fått til gjennom en kvantitativ tilnærming.

Kvalitativ metode er basert på hermeneutikk, eller fortolkningsteori, og benyttes blant annet til å tolke mening ut fra tekster, som i arbeidet med denne oppgaven. Fordelen med en kvalitativ tilnærming er at den gir stor fleksibilitet, og den har til hensikt å fange opp data som gir mening, men som ikke nødvendigvis lar seg tallfeste eller måle. Dette er nyttig i en oppgave som denne, som har til hensikt å formidle sammenhenger og det helhetlige. Når virkeligheten observeres og deretter registreres er virkeligheten blitt til data (Ibid, s. 42). Det er med andre ord svært mye som kan kalles data. Denne oppgaven baserer seg på studier av utvalgt data i form av litteratur fra pensum, offentlige kilder, så vel som selvvalgt litteratur i form av bøker, rapporter, artikler, tidsskrift, foredrag og nettbaserte kilder for å gi økt bredde til oppgaven. Litteraturutvalget er et resultat av egne søk og vurderinger, med bistand fra Krigsskolen.

I neste kapittel vil et utvalg av teorien presenteres, før denne settes i sammenheng med drøftingen for å besvare problemstillingen. Alle data denne oppgaven baseres på er hentet fra offentlig tilgjengelige kilder. Det blir ikke benyttet informasjon som er sikkerhetsgradert eller på annen måte taushetsbelagt, følgelig er det heller ingen slike restriksjoner knyttet til oppgaven. Oppgaven benytter APA 6 standard for format, kildehenvisninger og litteraturliste.

2.2 Kritikk av metode

Ved bruk av kvalitativ metode er det ofte en fordel å kunne føre data og empiri sammen for bedre å gi mening til fenomenene man undersøker. Dette gjøres gjerne ved bruk av intervjuer. I startfasen av oppgaven vurderte jeg å benytte intervjuer, men slo etter hvert dette fra meg. Jeg diskuterte temaet med kolleger og kom frem til at det ble vanskelig å finne aktuelle respondenter, da denne oppgaven først og fremst handler om Norges militære engasjement i Afghanistan på beslutningsnivå. Bruk av empiri i form av kilder med førstehåndserfaring ville kunne tilføre oppgaven større forskningsmessig verdi, men jeg vil her forsøke å forklare hvorfor dette er utelatt.

Jeg har diskutert erfaringer med mange bekjente offiserer som har tjenestegjort i Afghanistan, men kjenner ikke til at noen har hatt opplevelser som indikerer at norske styrker har forbrutt seg mot prinsippene om rettferdig krig etter jus in bello. Følgelig ville jeg måttet intervju noen tilfeldige, eller svært mange, på utkikk etter slik data. Jeg har vurdert utsendelse av spørreskjema som uhensiktsmessig da jeg opplever dette som overflatisk og generaliserende, sammenliknet med et intervju hvor man i større grad får forklart respondenten den dybden man er ute etter. Intervjuer hvor respondentene bekreftet at norske styrker handlet i tråd med prinsippene om rettferdig krig ville kunnet ha verdi i seg selv, men kritikkverdige data har større interesse da disse gir bredere grunnlag for drøfting enn bekreftelser. Basert på forventede funn ved slike intervjuer har jeg avstått fra dette i lys av en kost/nytte effekt.

I mye større grad enn mellomledernivået i Forsvaret er det de øvre politiske beslutningstakerne som er interessante intervjuobjekter, da disse legger betingelsene for når og i hvilket omfang Forsvaret skal delta i operasjoner i utlandet, samt gir føringer og restriksjoner for måten Forsvaret skal operere på. Jeg har ikke hatt tilgang til respondenter på øverste politiske eller militære nivå, men har valgt å forholde meg til slike personers tidligere uttalelser om emnet, publiserte rapporter og andre dokumenter, og har valgt å vektlegge disse framfor tilnærmelser om intervjuer.

3. Teori og begreper

3.1 Internasjonale relasjoner

Teorien om internasjonale relasjoner, eller IR-teori, formaliserte seg i 1919 ved slutten av den første verdenskrig og opprettelsen av "The Chair of International Relations" ved universitetet i Wales, Aberystwyth (Burchill, et.al., 2009, s. 6). IR-teori er en politisk vitenskap som dreier seg om studiet av relasjoner og forhold mellom stater, suverene staters rolle, statlige og ikke-statlige organisasjoner (NGO), og multinasjonale selskap. Det er en bredere kategori enn internasjonal politikk, som studerer politiske relasjoner på tvers av statsgrenser, da den også inkluderer andre typer forbindelser over grensene. IR-teori baserer seg i stor grad på andre teoretiske disipliner, og i hovedsak på hovedretningene realismen og liberalismen.

Realismen fokuserer først og fremst på statens suverenitet og sikkerhet, og har dype historiske røtter knyttet til Thukydidens "Historien om Pelopponeserkrigen", Machiavellis "Fyrsten", og Hobbes "Leviathan", hvor tanken om et overordnet internasjonalt anarki råder. Realismen bygger på antakelsene om et pessimistisk menneskesyn, overbevisningen om at internasjonale relasjoner er konfliktfylte, at konflikter løses ved krig, høy aktelse for nasjonal sikkerhet og statens overlevelse, og skepsisme mot at progresjon innenfor internasjonal politikk kan bli sammenlignbar med det interne politiske liv (Jackson & Sørensen, 2003, s. 68). Innen realismen forstås årsakene til krig og konflikt ved å fokusere mot maktbruk innen internasjonal politikk, og ideen om naturlig interesseharmonier mellom suverene stater avvises. I stedet vektlegges det at stater utøver makt for å fremme sine nasjonale interesser, og at det må foreligge en maktbalanse dersom krig skal unngås når ulike staters interesser kolliderer (Dahl-Eriksen, 2009). Det kanskje sterkeste realistiske argumentet er *raison d'état*, som innebærer at når det kommer til internasjonale relasjoner vil nasjonalstatens interesser overgå alle andre interesser og verdier (Burchill, et.al., 2009, s. 51).

The common view seems to be that international law is honored more in its breach than in its observance and that since it seems to be broken so much it can hardly be said to exist at all. Moreover [...] there is little evidence that international law restrains states from pursuing their interests in the international system (Matthews, 1996. s. 126)

Realismen har et pessimistisk syn på internasjonal lov, og dette tillegges lite vekt i forhold til staters oppførsel. Internasjonal lov kan i et realistisk perspektiv sees på som et internasjonalt verktøy i en diplomatisk utstyrskasse som kan trekkes frem når stater ønsker å rettferdiggjøre politisk motiverte handlinger (Morris, 2010, s. 105). Radikale realister ekskluderer nær sagt alt unntatt makt og egeninteresse fra internasjonal politikk. Sterke realister som Carr, Morgenthau og Waltz vektlegger også makt, egeninteresse og konflikt i sin tilnærming til teorien, men er noe mer moderate ved at de samtidig åpner for at "ikke-realistiske" politisk fremtredende krefter og bekymringer også har betydning for internasjonale relasjoner (Burchill, et.al., 2009, s. 32-33).

Motstykket til realismen er liberalismen som har sitt utspring i europeisk opplysningstid. Liberalismen framhever ideer som individets rettigheter, konstitusjonalisme, demokrati, og begrensninger i statens makt. Liberalismens innflytelse i dag kan måles i spredningen av demokrati etter den kalde krigen, og i globaliseringen av verdensøkonomien. For liberalister er fred normaltilstanden, og naturlovene dikterer harmoni og samarbeid mellom mennesker. Immanuel Kant hevdet at fred kan være evigvarende (Ibid, s. 57-60). Et liberalistisk motargument mot realismens pessimisme til staters villighet til å følge internasjonal lov, er at stater generelt følger internasjonal lov når det er i deres egen interesse, og at internasjonal lov i utgangspunktet dreier seg om å kodifisere det som allerede er sett på som akseptert atferd. I så måte kan man si at god internasjonal lov, i større grad enn å forby, tilrettelegger for fasilitering ved at den reflekterer sosial orden og verdier (Morris, 2010, s. 107).

I motsetning til realismen byr liberalismen på grunntanker om et positivt menneskesyn, antakelsen om at internasjonale relasjoner kan bygges på samarbeid i stedet for konflikt, og en positiv tro på utvikling (Jackson & Sørensen, 2003, s. 105). Teorien bygger på at gjensidig avhengighet gir sikkerhet, og at transnasjonale nettverk og demokrati vil skape slik gjensidig avhengighet og sikkerhet (Ibid, s. 111). Den kanskje mest kjente liberalisten er Woodrow Wilson, USAs president i 1913-1921, som dannet Folkeforbundet etter den første verdenskrig. Tanken bak Folkeforbundet, som også kalles forløperen til FN, var et kollektivt sikkerhetssystem som skulle motvirke fremtidige kriger mellom stater, nettopp basert på en tanke om gjensidig avhengighet. Gjensidig avhengighet mellom stater er en av grunntankene i liberalismen med intensjon om å sikre freden som normaltilstand.

Liberalismens forsvar av demokrati og fri handel har også tilført IR-teori en annen idé som de fleste i vesten i dag tar for gitt, nemlig ideen om universelle menneskerettigheter. Ideen er basert på oppfatningen om at dersom det er sosialt uakseptabelt for et individ å utøve kriminell atferd, gjelder det samme for stater. Utviklingen av "the English Common Law" og "the Bill of Rights", sammen med intellektuelle verk som Hugo Grotius' "Law of Nations", og Jean-Jaques Rousseaus "Den sosiale kontrakten", har vært viktige steg i evolusjonen av menneskerettighetene. Denne evolusjonen har medført at mennesker er gitt visse fundamentale rettigheter, kun i kraft av å være menneskelige. Utvidelsen av konseptet om menneskerettigheter til å omfatte alle mennesker i verden er særlig viktig i det liberalistiske tankesettet vedrørende utenrikspolitikk, først og fremst ettersom det kan gi hjemmel til intervensjon for frigjøre og bringe rettferdighet til mennesker hvis egen stat forgriper seg mot disse rettighetene, og dernest fordi stater som etisk tillater egen befolkning meningsfull deltakelse i politiske prosesser, er mindre sannsynlige å opptre aggressivt internasjonalt (Ibid, s. 68-69).

Teorien om internasjonale relasjoner er i hovedsak bygget på liberalismens optimisme og realismens pessimisme. Innen IR-teori finner man derfor konsepter som er gjenkjennbare fra de to hovedretningene, slik som at staten først og fremst er suveren over sitt eget territorium, men at makten også begrenses av statens forpliktelser ovenfor andre suverene stater, og individenes rettigheter. Åpningen for forpliktelser ovenfor andre stater gir rom for utvikling av gjensidig avhengighet gjennom lettelse av transnasjonal handel, som for eksempel EØS avtalen, og medlemskap i forsvarsallianser som NATO. Dette skal i teorien motvirke realismens tanke om et internasjonalt anarki, og redusere sannsynligheten for krig mellom stater.

Teorien om rettferdig krig plasserer seg mellom ytterpunktene i realismen og liberalismen. Dersom man forutsetter at det er i alles interesse å forhindre krig, eller som minimum å redusere dens redsler, kan de to tradisjonene beheftes med åpenbare problemer. Den liberalistiske pasifisten må kunne svare på hvordan verden ville sett ut dersom ingen stod opp og kjempet mot urett, mens realisten må kunne redegjøre for om alt virkelig er tillatt i krig, og om det alltid er legitimt å gå til krig så lenge det tjener egeninteressen (Syse, 2003, s. 39).

3.2 Suverenitet og folkerett

Suverenitet betyr å ha uavhengig autoritet over noe. I forstand av en suveren stat innebærer dette å ha slik autoritet over et eget avgrenset geografisk område, eller territorier. At stater er suverene og ubestridte myndigheter med rett til selvstyre innenfor egne grenser uten innblanding fra andre er veletablert sedvane, og også forankret i FN-paktens artikkel 2 (FN, 1945b). Denne artikkelen refereres også til som prinsippet om ikke-interferens. Stater har allikevel alltid hatt behov for politisk samspill med andre stater, og inngått avtaler om for eksempel handel, militære og politiske allianser, og så videre. Slike politiske samspill og avtaleinngåelser er mellomstatlige og innebærer ofte gjensidige forpliktelser eller avhengighet til hverandre. De kan også omhandle konsekvenser og sanksjoner som utløses dersom avtalene brytes. Slike mellomstatlige avtaler kalles traktater. Traktater kan være bilaterale eller multilaterale, og utgjør en sentral folkerettslig rettskilde. Konvensjoner, som Genèvekonvensjonene, er multilaterale traktater som inngås mellom et større antall stater på saksfelt som etterspør omfattende regulering (Dahl-Eriksen, 2010). Wien-konvensjonens artikkel 2 definerer et traktat som en internasjonal avtale mellom stater i skriftlig form og som er stadfestet i internasjonal lov (DLS, 1969). Når man snakker om internasjonal lov kalles dette ofte for *folkerett*.

Folkerett er en form for internasjonal lov hvis overordnede formål er å regulere forhold mellom stater gjennom internasjonale avtaler, men kan også gi føringer for NGOer (Dahl-Eriksen, 2010). Den legger ikke føringer på forhold som skjer internt i en suveren stat, da det er den respektive stats nasjonale lovgivning som regulerer forholdene innenfor statens grenser. Da det ikke finnes noe overordnet internasjonalt organ som lager lover som gjelder for stater, blir folkerett først og fremst til ved to måter: 1) Stater inngår avtaler seg i mellom og forplikter seg til å følge avtalene. 2) Måten statene har håndtert et spesifikt tema på over lang tid uten at det foreligger formelt inngåtte avtaler har blitt så vanlig at det regnes som sedvane (FN, 2013). En stat som ikke har forpliktet seg ved slik avtale, er heller ikke bundet til å følge reglene i avtalen. Gjennom ratifisering av internasjonale avtaler forplikter stater seg til å følge avtalens regler, og gir da i praksis avkall på deler av sin suverenitet ettersom de ikke lenger har fritt spillerom og samtidig kan være en del av avtalen. Staters suverenitet kan også utfordres av FNs sikkerhetsråd, som har myndighet til å fatte vedtak stater er tvunget til å følge, med hjemmel i bevarelsen av internasjonal fred og sikkerhet. I tillegg gjelder etablert sedvanerett (Ibid).

Folkerett er et dynamisk rettsområde ved at internasjonalt samarbeid er i konstant utvikling, og at det stadig vil være behov for nye reguleringer. Det er derimot en utfordring at folkeretten er et horisontalt juridisk system i hovedsak basert på konsensus hvor reglene har samme rang, hvilket gjør utviklingen av ny folkerett til en tidkrevende prosess. Mangelen på en sterk autoritet som er overordnet suverene stater gjør folkerett til et svakere rettssystem sammenlignet med de nasjonale, som selv besitter lovgivende, dømmende og fullbyrdende myndighet. Folkeretten er i hovedsak mellomstatlig, og ikke overstatlig (Dahl-Eriksen, 2010). FN er det nærmeste man i dag kommer en internasjonal overordnet autoritet da medlemsstatene gjennom FN- paktens samtykker til et element av kollektiv rettshåndhevelse, og anerkjenner ICJ i Haag (ICJ, 2014) som FNs øverste juridiske organ. ICJ kan i så måte sies å være folkerettens eneste internasjonale domstol (Ibid). Ulempen med ordningen er at det ofte kan være problematisk å fullbyrde ICJs avgjørelser når partene ikke ønsker å rette seg etter disse, ettersom FN ikke har en universell fullbyrdende instans. De tradisjonelle måtene å håndtere slike tilfeller på er gjennom offentlige fordømmelser og andre politiske og eventuelt militære sanksjoner.

3.3 Teorien om rettferdig krig

Jus Bellum iustum, eller teorien om rettferdig krig, forkortes ofte med JWT etter Just War Theory. Det er en tradisjon som omhandler militær etikk, og som kan nyttes til å vurdere om en krig lar seg rettferdiggjøre moralsk. I JWT anerkjenner man at krig er en del av The Human Condition, ved at krig er en sosial konstruksjon som eksisterer i kraft av at flere mennesker anerkjenner det som et fenomen (Hanstad, 2010), at krig er en fortsettelse av politikk med andre midler (Clausewitz, 2007, s. 42), og i tråd med liberalismen et unntak fra normaltilstanden. JWT har vestlig opphav og er følgelig basert på vestlig oppfattelse av moral som igjen kan knyttes tett til utviklingen av kristendommen. Biskop Augustine av Hippo (354-430) er sentral i opphavet til JWT ved at han som en viktig person i utformingen av kristendommen vektla et pasifistisk grunnsyn der målet med krig må være fred (Reichberg, Syse, & Begby., 2006, s. 77). Dette grunnsynet er i dag sentralt i JWT.

JWT opererer med tre hovedkategorier med underprinsipper, hvor hvert prinsipp må være oppfylt for at en krig skal kunne betegnes som rettferdig eller ikke etter JWT. Kategoriene

kalles "jus ad bellum", "jus in bello", og "jus post bellum", eller retten til å gå til krig, retten om hvordan krigen føres, og retten etter krig, i forhold til en rettferdig avvikling av krigen med påfølgende fred. Prinsippene er organisert slik (Hanstad, 2010):

<u>Jus ad bellum</u>	<u>Jus in bello</u>	<u>Jus post bellum</u>
Rettferdig grunn	Proporsjonalitet	Rettferdig grunn
Rettferdig intensjon	Diskriminering	Legitim autoritet
Legitim autoritet		Forsonende fred
Siste utvei		Gjensidig rettferdighet
Rimelig håp om å lykkes		
Proporsjonalitet		

JWT står i opposisjon til det opprinnelige realistiske argumentet om at det vi vanligvis benevner som umenneskelig, i virkeligheten er den sanne menneskelighet satt under press. Realismens tradisjonelle grunntanke om at krig er normaltilstanden, at grusomheter er noe som naturlig hører krigen til, og at utfallet dikteres av den sterkestes rett har sitt opphav i Thukydides, og ca 2000 år senere i Hobbes (Walzer, 1977, s. 4-6). Dersom vi alle var "sanne" realister som Thukydides athenske generaler, ville vi ikke ha snakket om moral i annen form enn å sikre statens overlevelse og velstand (Ibid, s. 19). Moralbegrepet har derimot utviklet seg i tråd med liberalistiske verdisyn og etikk, som menneskerettigheter og at å ta liv i utgangspunktet er galt.

At det er moralsk feil å ta liv er i vestlig kultur og teologi forankret i kristendommen og de ti bud. Biskop Augustin fastslo allerede rundt år 400 prinsipper for når det allikevel kan være moralsk riktig å bruke slik makt. Augustin hevdet at mens det er galt å utøve vold på individuelt nivå, kan det være riktig å gjøre dette på vegne av staten og beskyttelsen av det gode. I brevkorrespondansen hans finnes det tegn på at biskop Augustin fant det helt nødvendig at krig må føres etter de rette intensjoner, og for en rettferdig grunn slik som borgernes beskyttelse og statens sikkerhet og integritet (Nordquist, 1998, s. 23-24).

Thomas Aquinas (1225-1274) tilnærming til temaet krig er delt inn i fire kategorier som svarer på spørsmålene "om, hvem, når, og hvordan" (Walters, 1981, s. 59). Rett intensjon er svært sentralt i Aquinas lære, da han vektlegger at årsaker til krig så vel som hendelser som oppstår mens krig utkjempes både kan være forutsette og uforutsette. Det er da intensjonene bak som er avgjørende for det moralske spørsmålet (Nordquist, 1998, s. 27). Aquinas tar med seg Augustins prinsipper om nødvendigheten av rettferdig grunn, rett intensjon og legitim autoritet, men anerkjenner legitim autoritet som en sosial orden separat fra kirken. Han introduserer også begrepet *sammenlignbar rettferdighet*, som innebærer et proporsjonalitetsprinsipp om at de forutsebare negative konsekvensene ved å gå til krig ikke må overstige de forutsebare negative konsekvensene ved å underkaste seg, eller unnlate å gå til krig (Ibid, s. 30).

Det er mange akademikere og teologer som har bidratt til utformingen av JWT. I nyere tid har boken "Just and Unjust Wars" av Michael Walzers (1977) vært dominerende på feltet. Prinsippene i teorien om rettferdig krig har dog tradisjonelt konsentrert seg om når det er legitimt å gå til krig, samt for hvordan krigen føres, men i nyere tid er det også satt fokus på at krigen må ha en rettferdig avslutning for å sikre en varig fred. Det er fullt mulig å starte en krig på moralsk riktig grunnlag, utkjempe den på rettferdig vis, mens fredsbedingungen oppleves urettferdig og kan føre til ny krig, slik som tilfellet Tyskland etter første verdenskrig. Derav eksisterer behovet for prinsippene under *jus post bellum*. Uttrykket kommer fra Thomas Pogge og Brian Orend, og er inspirert av Kants skrifter om krigens etikk (Syse, 2003, s. 151).

JWT kan kritiseres som semantisk relativisme, ettersom moral og rettferdighet ikke er absolutte verdier, men relative til subjektets verdier og syn på moral. Med andre ord vil det som er rettferdig og moralsk riktig for en person kunne oppleves motsatt av en person med motstridende interesser. Gjennom retoriske ferdigheter vil partene kunne benytte JWT som et diplomatisk verktøy til å rettferdiggjøre sine handlinger, eller til å påkalle sympati og støtte til egen sak. Det er derfor viktig å integrere betydningen av etikk i krig på alle ledd, militært og politisk, i den hensikt å sørge for at beslutningstakerne har solid etisk og moralsk ballast og kunnskap til å ta avgjørelser. Samtidig må soldater og offiserer ha en plikt-, konsekvens- og

dydsetisk yrkesmessig forankring med respekt for menneskeliv og soldatgjerningen som skal utføres (Syse, 2003, s. 187-189).

4. Afghanistan og rettferdig krig

4.1 Jus ad bellum

4.1.1 Rettferdig grunn

Prinsippet om rettferdig grunn er bygget rundt retten til selvforsvar, da man har rett til å gjøre motstand mot angrep. Retten til selvforsvar er forankret i folkeretten gjennom FN-paktens artikkel 51 (FN, 1945a). Moderne krigsetikk og folkerett legger til grunn at den middelalderske tanken om straff som selvstendig rettferdig grunn til å gå til krig er forkastet. I dette ligger det at den rettferdige grunnen til å gå til krig må ha til hensikt å beskytte borgerne og hindre at liv vil gå tapt i fremtiden, heller enn å straffe de ansvarlige bak et brudd på folkeretten, men som ikke lenger utgjør en konkret trussel. Begrunnelsen bak dette er at ved å gå til krig for å ramme ansvarlige statsledere vil man høyst sannsynlig ramme mange flere enn dem som i streng forstand fortjener straffen (Syse, 2003, s. 96). Slik straff bør i lys av rettferdig krig teori heller finne sted ved domfellelse i krigsforbrytertribunal som ICC, som er en uavhengig internasjonal organisasjon utenfor FN med formål å straffe politiske og militære ledere som er ansvarlige for forbrytelser (ICC, 2014).

Grunnlaget for NATOs krig mot Afghanistan og Taliban-regjeringen var som nevnt i introduksjonen Al Qaedas terrorangrep mot USA den 11. september 2001. Al Qaedas leder, Osama bin Laden, hadde gjennom Talibans leder, mullah Mohammad Omar, funnet en alliert i kampen mot vestlig innflytelse i arabiske og islamske territorier i regionen (Bird & Marshall, 2011, s. 41-43). Taliban fasiliterte for Al Qaedas aksjoner ved å tilby fristed, lokaler i form av treningsleire, og en styrkebrønn for rekruttering til organisasjonen. Mullah Omar bekreftet alliansen med Al Qaeda da han nektet å utlevere bin Laden og forhindre at Afghanistan forble et fristed for organisasjonen. Al Qaeda hadde i flere år demonstrert vilje og kapasitet til å gjennomføre angrep på amerikanske mål. Følgelig var det grunnlag for også i fremtiden å forvente flere angrep fra organisasjonen, som under Taliban-regjeringens vinger nøt en statlig beskyttelse.

USAs politiske målsetninger med invasjonen av Afghanistan var tredelte: 1) Fjerne Taliban-regjeringen, 2) Finne Al Qaedas ledere og straffe dem, og 3) Forhindre at Afghanistan ble

utgangspunkt for terrorbevegelser i framtiden (Dyndal & Knutsen, 2012, s. 52). Den første og tredje av disse politiske målsetningene er direkte knyttet til hverandre, ettersom USA definerte det nødvendig å fjerne Taliban-regjeringen som fasiliterer for Al Qaeda, for å forhindre at Afghanistan forblir et utgangspunkt for terrorbevegelser også i framtiden. Disse målsetningene oppfyller det moralske aspektet bak prinsippet rettferdig grunn, ettersom det er plausibelt at opprettholdelsen av status quo for Al Qaeda og Taliban sannsynligvis ville ha medført nye terrorangrep og betydelige tap av liv. Man kan derimot argumentere for at den politiske målsetningen om å straffe Al Qaedas ledere bryter med moraliteten i prinsippet om rettferdig grunn, ettersom krig vil ramme mange flere enn en relativt liten gruppe kriminelle. I dette tilfellet er det dog betimelig å argumentere for at det er forebyggingen av ytterligere angrep som er det sentrale, mens straffeforfølgelsen av Al Qaeda er en medfølgende anledning ved å gå til krig mot Afghanistan. Det er altså forventet at de skyldige bak terrorangrepene skal måtte stå til ansvar, men dette er ikke alene den utløsende årsaken til krig. Derimot er det flere problemer knyttet til argumentet om invasjonen som et selvforsvar i tråd med FN-paktens artikkel 51.

Taliban hadde som støtteapparat for Al Qaeda en medvirkende rolle i terrorangrepet på USA, men var ikke selv den utøvende parten. Artikkel 51 i FN paktens dreier seg om selvforsvar mot væpnede angrep utført av stater, og ikke handlinger utført av uansvarlige grupperinger eller individer (Williamson, 2009, s. 176). Artikkel 51 i FN paktens er også hjemmelen for artikkel 5 i Atlanterhavspakten. Dersom vilkårene for artikkel 51 i FN paktens ikke er oppfylt kan heller ikke artikkel 5 i Atlanterhavspakten anvendes. Etter artikkel 2 i FN paktens er et av hovedprinsippene i folkeretten at stater ikke skal interferere i andre staters interne anliggender. Det skapte derfor dissens i NATOs medlemsland over om beslutningen om å utløse artikkel 5 var en politisk solidaritet med USA, heller enn legal etter folkeretten (Ibid, s. 177). Det er også problemer knyttet til begrepet selvforsvar. Ettersom USA etter terrorangrepene ikke lenger var under et kontinuerlig angrep eller var fravendt noen territoriell integritet, må selvforsvar forstås som å dreie seg om et potensielt nytt angrep en gang i en udefinert framtid, og får preventiv karakter. Dette samsvarer også med den politiske intensjonen om å forhindre at Afghanistan også i framtiden skulle være utgangspunkt for terrorbevegelser.

Walzer (1977) hevder at preventive kriger utkjempes etter en ide i internasjonal politikk om å bevare balansen i maktforhold. Man vil hindre at det man oppfatter som jevn maktbalanse skifter, og på den måten sikre den fred og frihet som anses truet (Walzer, 1977. s. 76). Ettersom USAs intensjon var å forhindre nye angrep regnes invasjonen som en preventiv krig, hvilket ikke er tillatt etter FN Charterets artikkel 2. Riktignok anerkjente FNs sikkerhetsråd gjennom resolusjon 1368 at USA hadde rett til selvforsvar *i tråd* med FN Charteret, men ga ingen klare anbefalinger om intervensjon med militær makt, slik som i resolusjon 83 om krigen i Korea, eller resolusjon 661 om krigen i Kuwait. Tvert i mot avstod FNs sikkerhetsråd fra å gi klare uttalelser for eller imot USAs beslutning om invasjon (Williamson, 2009, s. 193-197). Man kan argumentere for at FN Charteret må moderniseres for samtiden ettersom det ikke tar høyde for situasjoner som terrorangrepet mot USA, men inntil revisjon eller tilføyninger foreligger må man legge det inneværende produktet til grunn. FN Charteret ga ikke USA hjemmel til selvforsvar mot Afghanistan og Taliban ettersom det ikke forelå noe væpnet angrep fra Afghanistan som stat. Uten hjemmel i FN Charteret eller en resolusjon om bruk av makt fra FNs sikkerhetsråd var invasjonen et brudd mot gjeldende folkerett. Det forelå heller ikke et pågående angrep å forsvare seg mot etter 11. september, og kravet til rettferdig grunn etter JWT er derfor ikke oppfylt.

Mens USA så for seg en koalisjon med hovedsaklig Storbritannia og Australia i angrepet mot Afghanistan, besluttet NATO å utløse artikkel 5 i Atlanterhavspakten (NATO, 2014b). NATOs generalsekretær og det øverste organ, det Nordatlantiske Rådet, besluttet at angrepet på USA i tråd med Atlanterhavspakten skulle betraktes som et angrep på alle av alliansens medlemsland, og la til grunn at retten til selvforsvar var forankret ettersom Al Qaeda hadde statlig beskyttelse. Følgelig ble USAs grunner til å gå til krig også alliansens grunner. Som en konsekvens av dette bidro Norge med styrker til operasjon "Enduring Freedom" (UD, 2014). Norges deltakelse i denne operasjonen må derfor også regnes å ikke være i tråd med prinsippet om rettferdig grunn. Det er også verdt å bemerke seg at Atlanterhavspaktens artikkel 5 forplikter medlemsstatene til å bistå den angrepne parten med de handlinger de finner nødvendige, inkludert militær makt. Handlinger kan for eksempel dreie seg om sanksjoner, og det er ikke gitt at et angrep på en medlemsstat må medføre militær respons hvis ikke medlemsstatene finner dette nødvendig. Norge har derfor selv ansvaret for valget om å stille militære styrker til operasjon "Enduring Freedom".

Gjennom opprettelsen av ISAF ble Norges engasjement i Afghanistan forlenget. I motsetning til "Enduring Freedom" har ISAF gjennom resolusjon 1386 fra FNs sikkerhetsråd mandat til å assistere Afghanistans demokratiske valgte myndigheter i å opprettholde sikkerheten i landet. Dette anses som nødvendig for å forhindre at Afghanistan igjen faller til Taliban, og at Al Qaeda igjen får benytte landet som oppmarsjrområde for nye terrorangrep. ISAF har altså en sentral rolle i å sørge for permanent endring av landet, og på den måten oppfylle de politiske målsetningene med å gå til krig ved å hindre at Afghanistan blir utgangspunkt for terrorbevegelser i fremtiden. ISAF må ses som forlengelse av operasjon "Enduring Freedom", men oppfyller gjennom resolusjon 1386 kravet om rettferdig grunn etter JWT. Dette skaper paradokset om at Norges militære engasjement i Afghanistan gjennom "Enduring Freedom" ikke oppfyller kravet om rettferdig grunn, mens gjennom ISAF er kravet oppfylt. I forstand av jus ad bellum må dette forstås som at det ikke forelå rettferdig grunn etter JWT for Norge å involvere seg militært i Afghanistan før opprettelsen av ISAF.

4.1.2 Rettferdig intensjon

Rettferdig intensjon i JWT innebærer at målet med krigen må være en rettferdig fred, derved at den fører til fred for menneskene på begge sider av konflikten. En fred hvor den seirende part undertrykker de på den tapende side er ikke fred i egentlig forstand, og vil kunne føre til at konflikten blusser opp igjen. Rettferdig intensjon må være ønsket om en reell mellommenneskelig fred så langt dette er mulig (Syse, 2003, s. 97). Det er altså av avgjørende betydning å tenke på hva man ønsker å oppnå som slutttilstand når krigen er over. I henhold til JWT må rett intensjon også dreie seg om å stanse en illegitim aggressor. Skjulte motiver som annektering av territorium eller økonomisk vekst kan ikke tillegges å være del av dette.

Den greske og kristne moralfilosofiske vektleggingen av dyd er helt sentralt i prinsippet om rett intensjon, da intensjon handler om sinnelaget og motivasjonen som ligger bak, og "dydig" innebærer å besitte de menneskelige egenskaper som gjør rett handling mulig. Filosofene bak teorien om rettferdig krig tenkte i stor grad innenfor et dydsetisk univers (Ibid). Rettferdig intensjon innebærer også at man må ha respekt for motstanderen i krig, også med tanke på dennes rettigheter, heller enn å umenneskeliggjøre fienden. Dette blir igjen sentralt i jus in bello.

Det er vanskelig å etterprøve hva som var de sanne hensiktene og motivasjon bak å gå til krig mot Afghanistan. Det er nærliggende å anta at hevntanker og ønske om å markere politisk makt har vært mer sentrale i det hvite hus enn et genuint ønske om å gjøre tilværelsen i Afghanistan bedre for den jevne afghaner. Syse (2003) stiller spørsmål om intensjonen egentlig betyr noe, når det er handlingen som bedømmes. Betyr det noe hva man *mener* å gjøre? Dersom NATO feilbomber eller på annen måte dreper sivile, er de drepte like døde som om de forsettlige hadde blitt henrettet. Den etiske forskjellen er likevel betydelig, da det å bevisst skape ufred eller bruke ulovlige midler i moralsk forstand må sies å være verre enn å gjøre den samme type skade i et oppriktig forsøk på å begrense skade og unngå sivile tap.

Norges intensjon med å gå inn i Afghanistan var i all hovedsak bundet til NATOs avgjørelse om å gå inn sammen med USA. Som medlem av alliansen var det forventet å overholde forpliktelsene til denne, og det er plausibelt at det Nordatlantiske Rådets tolkning av Atlanterhavspaktens artikkel 5 som gyldig også ble lagt til grunn av norske myndigheter. Det som er interessant å bemerke er at USA i utgangspunktet ikke hadde sett for seg at NATO ville engasjere seg så omfattende. Som tidligere nevnt ønsket USA en egen koalisjon av samarbeidspartnere. Dette skapte frykt i Europa for at NATO sto i fare for å utspille sin rolle, og at USA framover heller ville satse på spontane koalisjoner av "villige stater". Flere europeiske land, deriblant Norge, som er avhengig av NATO som garantist for vår territoriale sikkerhet og interesser i nordområdene, ønsket at engasjementet i Afghanistan også skulle tjene egne nasjonale interesser (Dyndal & Knutsen, 2012, s. 51). Ved å villig stille opp for USA forutsettes det underforstått at USA også i fremtiden vil overholde sine forpliktelser til NATO. Det er plausibelt å hevde at Norge i realismens ånd var mer opptatt av å sikre egen territorial integritet ved også i fremtiden å binde NATO medlemmene til forpliktelsene ovenfor Norge, enn å sikre stabilitet og utvikling i Afghanistan. Denne oppfatningen er relativt utbredt i Forsvaret, og har ført til at flere i Forsvaret betrakter egen organisasjon som et utenrikspolitisk verktøy. Man kommer ikke utenom dette temaet som trolig en av Norges sterkeste intensjoner med å bidra i Afghanistan.

Er det dermed sagt at Norges militære engasjement ikke oppfyller kravet til prinsippet om rettferdig intensjon? Det er utopisk å tro at en stat, og særlig en bred koalisjon av stater, erklærer krig med kun en enkelt og felles intensjon om å gjenopprette en tilstand av fred som

oppfattes rettferdig av alle parter. Alle har en egen interesse og noe som står på spill for dem selv, men dersom den overordnede intensjonen er rettferdig, og man faktisk lykkes i å oppnå fred, spiller det da noen rolle om det også var bakenforliggende intensjoner om å sikre egen suverenitet? Som Syse presiserte så er det etikken som avgjør. Norge har ikke betydelig økonomisk vekst av Afghanistan konflikten og oppnår heller ingen utvidelse av eget territorium. Om konsekvensene av deltakelse også gir gevinst i form av territoriell sikkerhet og utenrikspolitisk spillerom er ikke dette direkte etisk forkastelig av Norge, men det er dog heller ikke dydsetisk. Samtidig er det ikke hjemmel for å hevde at norske politikere ikke ønsker fred i Afghanistan. Så lenge det ikke foreligger en klar intensjon som oppfattes som etisk gal, bør dette tas til inntekt for at Norges militære engasjement i Afghanistan oppfyller kravet om rettferdig intensjon.

4.1.3 Legitim autoritet

Legitim autoritet innebærer at det kun er rettmessige myndigheter som kan ta avgjørelsen om å gå til krig. Videre må krigserklæringen offentliggjøres slik at den er kjent for alle parter. Avgjørelsen om å benytte væpnet makt får store konsekvenser, og autoriteten til å beslutte slikt må plasseres omhyggelig. Med legitim autoritet menes i Norges tilfelle de lovlig politisk valgte myndigheter, og i et parlamentarisk system bør regjeringen også ha støtte i Stortinget for å gå til krig. Autoritetsbegrepet kan deles i det proseduale og substansielle. Prosedual autoritet innebærer at beslutningen er omfattet av forutsigbare prosedyre i et politisk hierarkisk system. Alternativet til prosedual autoritet er at beslutningen tas ved et kupp. Substansiell autoritet innebærer at den i moralsk forstand legitime autoritet er den som tjener fellesskapets beste, da fellesskapet normalt ikke deltar direkte i politiske beslutninger som påvirker dem selv (Syse, 2003, s. 69-72).

Beslutningen om å gå til krig mot Afghanistan ble i all hovedsak fattet av USA og i NATO, og opprettelsen av ISAF hadde forankring i FN. Krigserklæringen var også i høyeste grad offentlig da den var direkte knyttet til ultimatumet om å bryte samarbeidet med Al Qaeda og utleveringen av bin Laden (Tanner, 2009, s. 292). Den proseduale autoriteten bak Norges militære engasjement er forankret ved Bondevik 2 regjeringen. Beslutningen om å følge opp forpliktelsene til NATO hadde bred støtte i Stortinget for øvrig, og det levnes liten tvil om at den var demokratisk legitim. Det er da mer interessant å drøfte det substansielle aspektet.

Hvordan er en krig mot Afghanistan, et land ytterst få nordmenn har et forhold til og som ikke utgjør noen konkret trussel mot Norge, i det norske fellesskapets interesse? Tvert i mot kan man argumentere for at Norges deltakelse i krigen har gjort landet mer attraktivt å angripe for Al Qaeda og tilsvarende grupperinger, som tidligere rettet aggresjonen sin mot USA. I tillegg er ti norske soldater drept og over 800 skadet i forbindelse med krigen, med de konsekvenser dette har påført samfunnet (FSAN, 2010).

Argumentet for deltakelse er knyttet til intensjonen om bevarelsen av et sterkt NATO. Dette er mer utfyllende utdypet under punkt 4.1.2, men ivaretagelsen av egen territoriell sikkerhet er et tungtveiende argument for fellesskapets beste. Her må det med utgangspunkt i realiteten i beslutningsøyeblikket foretas en avveining mellom alternativene å delta eller å ikke delta. Uvilje mot å følge NATO ville utvilsomt hatt negative konsekvenser for alliansens villighet til å yte gjengjeld den dag i fremtiden hvor Norge måtte ha behov for det. I tillegg vil et sterkt NATO ha avskrekkende effekt mot eventuelle krenkelser av Norges suverenitet. Spekulasjoner om potensielle terrortrusler mot Norge i fremtiden blir ubetydelige i sammenligningen, og beslutningen om delta med et militært engasjement i Afghanistan oppfyller kravet om legitim autoritet.

4.1.4 Siste utvei

Bruk av militærmakt må i et etisk perspektiv alltid være siste utvei. Kronologisk forstås dette som at alle andre alternativ innenfor rimelighetens grenser må ha vært forsøkt, men systematisk betyr dette at alt annet må være *vurdert* (Syse, 2003, s. 109). Ulempen med den kronologiske tolkningen er at tidkrevende diplomatiske og byråkratiske prosesser på bilateralt og multilateralt nivå kan medføre en for sen reaksjon, slik som ved intervensjonene i konfliktene på Balkan på 1990-tallet. Den militære maktbruken vil da i alle tilfeller være rettferdiggjort ettersom øvrige realistiske alternativ allerede fånyttet er oppbrukt. På motsatt vis vil den systematiske forståelsen av prinsippet i høy grad kunne effektivisere prosessen og føre til raskere reaksjon, men i et slikt tilfelle vil kritikere kunne argumentere for at *vurderingen* ikke har vært grundig og omfattende nok, og at diplomatiske sanksjoner over tid kunne ha fungert. Sanksjoner har en mer ufarlig og fredelig fremtoning enn militær makt, men de må være omfattende og konsekvente for å ha nødvendig effekt, og bør derfor underlegges samme krav til grundig vurdering som bruk av militærmakt. Som eksempel har sanksjonene

mot Irak etter krigen i 1991 trolig kostet flere liv enn hva man kan anta en fortsatt krig mot Saddam Hussein ville ha kostet (Ibid, s. 113).

Dagen etter terrorangrepet 11. september 2001 besluttet NATO å utløse artikkel 5 i Atlanterhavspakten, og i Norge var det bred politisk enighet om å følge forpliktelsene til alliansen. Det fremstår som åpenbart at det er den systematiske tolkningen som er lagt til grunn, og prosessen har vært så rask at det er legitimt å betvile at alle alternativer til invasjon kan ha vært grundig vurdert. Blant annet hadde ISI begynt å få Talibans leder mullah Omar på gli før invasjonen, men innrømmelsene kom ikke raskt nok og alternativet ble ikke videre utforsket (Williamson, 2009, s. 169-171). Om dette faktisk ville ha ført fram er vanskelig å bedømme, men det er også alternativer om bruk av sanksjoner enten alene eller sammen med begrenset bruk av militær makt som heller ikke ble forsøkt før invasjon.

Hvilke interne politiske vurderinger som er gjort av de ulike alternativene til å erklære krig er tilnærmet umulig å svare på, men det fremstår som åpenbart at det omfattende terrorangrepet på amerikansk fastland utfordret amerikanernes selvbilde. Et folkelig krav om hurtig reaksjon og ansvarliggjøring av de skyldige gjorde det politisk umulig for Bush-administrasjonen å ikke reagere kontant og med omfattende bruk av makt. Det ville også ha vært en sikkerhetspolitisk fallitterklæring for NATO å ikke være i stand til å oppfylle sin mest sentrale forpliktelse om kollektivt forsvar. Det er lite trolig at sanksjoner ville ha vært særlig effektive mot et land som i liten grad er avhengig av eksport eller import. Ved å bruke mer tid og press kunne trolig Taliban vært tvunget til å avslutte alliansen med Al Qaeda dersom de selv ønsket å beholde makten. Man bør stille spørsmålsteget ved etikken bak en tenkt begrenset reaksjon mot Afghanistan hvor Taliban fikk fortsette sitt styre, men samtidig var det heller liten vilje til å erklære Taliban krig av etiske hensyn på vegne av det afghanske folket før 11. september 2001. Krigserklæringen var nok med tanke på politisk overlevelse den siste utvei, men etter JWT burde alternativer til å unngå krig vært utredet nøyere. Det er ikke gitt at andre alternativer ville ha ført fram, men krigserklæringen kan fremstå forhastet, særlig ettersom risikoen for nye terrorangrep var relativt lav i perioden umiddelbart etter 11. september 2001. Da det ikke forelå klare brudd på prinsippet om siste utvei var det vanskelig for Norge å gå imot NATOs anmodning om styrkebidrag, men krigserklæringen kan kritiseres for å være overilt. Prinsippet anses bare som delvis oppfylt.

4.1.5 Rimelig håp om å lykkes

Rimelig håp innebærer en skjønnsmessig vurdering og ingen endelige svar. Her er det naturlig å se tilbake på de tre målsettingene for invasjonen, i forhold til hva det egentlig var man ønsket å lykkes med. Det er hevet over enhver tvil at USA og NATO militært sett var overlegne hva Taliban kunne stille opp med, og man ble overrasket over hvor hurtig Taliban falt fra makten (Dyndal & Knutsen, 2012, s. 35). Videre er Al Qaeda kraftig redusert, flere av lederne er fengslet eller drept, og Afghanistan er ikke lenger et friområde for terrorbevegelser. Det som er mer interessant er i hvilken grad politikerne burde ha forutsett den hengemyren man beveget seg inn i, men statsbygging i det omfang operasjonen utviklet seg til var heller ikke klart definert som en av målsettingene for invasjonen. Det finnes ingen ren militær løsning på utfordringene i Afghanistan, men det var få som forutså omfanget av disse utfordringene før krigen. Isolert sett var det allikevel helt klart et rimelig håp om at et militært engasjement mot Taliban og Al Qaeda ville lykkes.

4.1.6 Proporsjonalitet

Proporsjonalitetsprinsippet i jus ad bello er på et makronivå, hvor man vurderer om skaden ved å føre krig risikerer å overskride de positive resultatene krigen søker å oppnå. Et slikt argument om uproporsjonalt negative konsekvenser ble forøvrig flittig brukt av motstanderne mot militær intervensjon i Kosovo. Videre bør det også være et rimelig forhold mellom det man reagerer mot og reaksjonen man tyr til. At et terrorangrep var den utløsende årsak for krigen i Afghanistan er et fenomen uten historisk sidestykke (Lund, 2003, s. 8). Det kan være vanskelig å se for seg krig som en rimelig reaksjon mot dette, men her må skjønn legges til grunn fremfor standardsvar. Al Qaeda utgjorde en fortsatt trussel, og hadde statlig beskyttelse i form av Taliban-regjeringen. Det var nødvendig med en reaksjon, men at staten Afghanistan ble holdt til ansvar og gjenstand for invasjon må regnes som et brudd på folkeretten ettersom selvforsvarshjemmelen ikke er tilstede, hvilket ble diskutert under prinsippet om rettfærdig grunn. John Stuart Mill argumenterte for at stater er suverene uavhengig av om borgerne velger regjering demokratisk eller har politisk frihet, og at det er borgerne som gjennom egne initiativ må hevde selvbestemmelse uten innblanding fra andre stater (Walzer, 1977, s. 87). Å bryte suverenitetsprinsippet ved å invadere en annen stat og kaste myndighetene uten en resolusjon om slik maktbruk fra FNs sikkerhetsråd er ikke en proporsjonal reaksjon mot de kriminelle handlingene utført av en gruppe som befinne seg i staten.

Mangel på proporsjonalitet avslører i mange tilfeller de egentlige intensjoner bak maktbruken (Syse, 2003, s. 107). Under avsnittene om rettferdig grunn og rettferdig intensjon drøftes muligheten for flere intensjoner enn å oppnå fred, intensjonen om å straffe de ansvarlige, samt om en potensiell intensjon om politisk overlevelse skiller seg ut som etisk feil i forhold til jus ad bellum. Målsetningene om å fjerne Taliban og Al Qaeda fra maktposisjon i Afghanistan fremstår dog likevel som troverdige årsaker for krigserklæringen, og de militært uproporsjonale styrkeforholdene bidro til en effektiv oppnåelse av disse intensjonene. Overlegen militær styrke kan forkorte krigen og minske lidelse, og uproporsjonale styrkeforhold tillegges derfor lite vekt i vurderingen av proporsjonaliteten bak å gå til krig. Det er nok få som så for seg varigheten på det militære engasjementet, men det er lite sannsynlig at krigen ville ha blitt noe kortere ved bruk av militær makt i mindre omfang. Ut i fra den kunnskapen man hadde før invasjonen må det legges til grunn at håpet om å lykkes, og å lykkes raskt militært sett, helt klart var til stede. Med kravene til distinksjon som vil drøftes nærmere i jus in bello, er det plausibelt at de positive konsekvensene av å fjerne Taliban og Al Qaeda i forkant av krigen fremstod som større enn de negative konsekvensene ved følgeskadene av krigen. Uproporsjonaliteten ved bruddet på suverenitetsprinsippet uten forankring i FNs sikkerhetsråd gjør allikevel at prinsippet om proporsjonalitet kun delvis kan regnes som oppfylt.

4.2 Jus in bello

4.2.1 Proporsjonalitet

Proporsjonalitetsprinsippet i jus in bello handler fortsatt om et rimelig forhold mellom goder og onder, men skiller seg fra jus ad bellum ved at det er måten krigen føres på som er i fokus. Det må være et rimelig forhold mellom mål og midler da det er en etisk grense for hva som er akseptabelt selv med de beste intensjoner. Tydelige eksempler på dette finner man i konvensjoner mot visse typer våpen som for eksempel personellminer, kjemiske våpen, og brannvåpen. Hensikten er å redusere onder fra våpen som rammer uten distinksjon, og/eller som er særlig grusomme, og begge sider bør derfor i konsensus avstå fra dem (Johnson, 1981, s. 127-134).

Det er særlig våpen som rammer uten distinksjon som betegnes som uproporsjonale da de i stor grad også rammer sivile, samt kan forlenge lidelser selv etter krigens slutt. Beskyttelsen av sivile og overholdelse av krigens folkerett er altså helt sentrale begrep i proporsjonal krigføring. Som oftest når man diskuterer proporsjonalitet handler det om kritikk av overdreven maktbruk, men i enkelte tilfeller kan det være vanskelig å finne fasitsvar på hvor store ødeleggelser man kan forårsake i forhold til hva som er strategisk viktig. Mye av ansvaret ligger derfor hos politiske og militære ledere (Syse, 2003, s. 140-142). At norske styrker er teknologisk overlegne Taliban er hevet over enhver tvil, men er det slik at ujevnheter i styrke- og kapasitetsforhold bryter mot proporsjonalitetsprinsippet?

Proporsjonalitet må ikke misforstås i den grad at det handler om å møte sin motstander på like premisser på åpen mark med lik utrustning og trening. Dette ville ha vært svært dårlig taktikk. Taktikk innebærer å utnytte sine kapasiteter på en så god måte som mulig, og på den måten vinne så effektivt som mulig med minimal risiko for egne styrker. Norske styrker har overlegen rekkevidde og optikk på sine våpen, så vel som tilgang på flystøtte og høyteknologi. Taliban utnytter sine fordeler som blant annet er høy mobilitet, evne til å operere skjult, og utstrakt bruk av veibomber og ildoverfall.

Proporsjonalitet må også forstås som at man må vurdere den militære nødvendigheten av handlingen og de etiske aspektene bak midlene man benytter. Det er mange eksempler hvor norske styrker har utvist stor tilbakeholdenhet i maktbruk, for eksempel ved stridskontakter i bebyggelse, eller ved demonstrasjonene mot PRT leiren i 2006 og 2012 (FMS, 2012, s. 32-33). Allikevel er det også flere kritikkverdige eksempler hvor norske styrker har bekjempet og drevet tilbake opprørere fra områder for så å måtte trekke seg tilbake uten at det har lyktes resten av ISAF og humanitære NGOer å komme inn for å holde området og sikre stabilitet og utvikling (Johansen, 2011, s. 81-83). Hovedsakelig har manglende oppfølgingsevne vært forankret i politiske føringer. Slike operasjoner har utsatt norske styrker for høy risiko, opprørere har blitt drept og såret, og sivile har risikert å havne i skuddlinjen. Det er betimelig å stille spørsmålsteget ved den militære nødvendigheten av operasjoner hvor man ikke oppnår annet enn å demonstrere egen slagkraft samt å påføre fienden tap. Det er ikke gitt at slike operasjoner ikke er militært nødvendige eller proporsjonale, men erfaringene har vist et klart behov for bedre koordinering med leddene utenfor det militære styrkebidraget.

En kompanistridsgruppe fra Telemark bataljon som utgjorde en "Task Unit" (TU), ble i 2010 etterforsket for krigsforbrytelser, blant annet for påstand om å skulle ha skutt sårede, en handling som må regnes som uproporsjonal maktbruk (Johansen, 2011, s. 147). Dette er den mest alvorlige anklagen som er rettet mot det norske styrkebidraget i hele engasjementets varighet. TU er den mest offensive regulære avdelingen i det norske styrkebidraget i PRT Maimanah, og er den avdelingen som sammen med MOT-lagene har vært involvert i majoriteten av stridskontaktene. Følgelig er det også TU som utgjør det viktigste erfaringsgrunnlaget for regulær krigføring, som igjen får stor påvirkningskraft for utviklingen av Forsvaret hjemme. Krigsadvokat Gunnar Johnsen, som var ansvarlig påtalemyndighet for etterforskningen, konkluderte i sin rapport at det ut fra etterforskningsmaterialet, ROE, direktiv, ordre, lovgivning og folkerett ikke var begått noen overtredelser, men at TU tvert imot hadde utvist en beundringsverdig profesjonalitet i svært krevende stridskontakter. Saken ble henlagt som intet straffbart eller refsbart forhold bevist (Stensønes, 2012, s. 263-264).

Et annet viktig aspekt ved proporsjonalitetsprinsippet er behandlingen av fanger. Norske styrker er bundet av konvensjoner som sikrer fanger human behandling og medisinsk prioritet på lik linje med norske soldater, og det er flere eksempler på at etikken i dette overholdes (Johansen, 2011, s. 148-154) til tross for naturlige ønsker om hevn i kampens hete (Walzer, 1977, s. 306-309). Dette indikerer god moralsk opplæring i Forsvaret. Norske politiske myndigheter kan allikevel etter etiske prinsipper kritiseres for ikke på et tidligere tidspunkt (2006) ha inngått avtaler med afghanske myndigheter om å sikre fangene videre rettigheter ved overføring fra norske styrker til nasjonale myndigheter. Det hjelper lite å behandle en fange humant på slagmarken for så å overlevere ham til potensiell tortur og eventuell henrettelse. Fangeavtalen forplikter afghanske myndigheter til human behandling og utelukkelse av henrettelse som straffealternativ, samt gir norske myndigheter adgang til å følge opp fangens behandling i fengsel (Forsvarsdepartementet, 2006). Disse forpliktelsene gjelder dog ikke hvor ANA/ANP selv tar fanger under samvirke med norske styrker, da det i slike tilfeller formelt er de nasjonale myndigheter som har fangeansvaret. Denne etiske gråsonen kan allikevel ikke klandres Forsvaret, ettersom det er et politisk ansvar å påvirke afghanske myndigheter og lovgivning.

Foruten et synlig koordineringsbehov med leddene utenfor styrkebidraget, sett i sammenheng med vurdering av militær nødvendighet, er det lite som tyder på uproporsjonal krigføring av det norske militære engasjementet i Afghanistan.

4.2.2 Distinksjon

Prinsippet om distinksjon er viktig fordi det først og fremst handler om et grunnleggende moralsk skille mellom sivile og militære, eller legitime og illegitime mål (Johnson, 2000). Ideen er at visse kategorier mennesker ikke utgjør noen direkte trussel mot de som kjemper, de er heller ikke utstyrt for å forsvare seg, derfor er det urettferdig og også brudd på folkeretten å gjøre disse til krigsmål. Eksempler på slike kategorier mennesker kan være sivile innbyggere som ikke aktivt tar del i konflikten, hjelpearbeidere fra NGOer som Røde kors og lignende. Et argument for å beskytte sivile er at når den ene part begynner å forbryte seg mot slike regler risikerer man tilsvarende fare for sin egen befolkning (Syse, 2003, s. 133).

Talibans regime i Afghanistan levner få eksempler på villighet til å etterkomme folkerett eller JWT, men det er like fullt viktig for NATO ikke å forbryte seg mot sivile da slike gjerninger i tillegg til å snu den afghanske befolkningen mot koalisjonen også medfører tap av støtte til operasjonen i NATOs medlemsland.

Soldater, gerilja og milits som aktivt deltar i den væpnede kampen er legitime mål, og det samme gjelder deres installasjoner og materiell. For at en irregulær motstander skal ha rett til beskyttelse etter folkeretten stilles det krav om at han lar seg distingvere fra sivile når han deltar i konflikten (Walzer, 1977, s. 177). Dette gjøres ved å bære våpen synlig, så vel som et felles kjennetegn som bruk av bestemt hodeplagg eller armbind, slik man for eksempel kan se på norske hjemmefrontstyrker i 1940-1945. Taliban og øvrige væpnede opprørere i Afghanistan velger å ikke la seg affisere av dette, og bærer ikke noen form for uniformering for distinksjon. De veksler også mellom å ha våpen synlig eller skjult når det er opportunt. Det er snakk om en bevisst utnyttelse av NATOs engasjementsregler (ROE), som krever positiv identifisering (PID) for å kunne benytte makt. Opprøre som såres eller tas til fange skal likevel behandles human og gis beskyttelse og medisinsk behandling under samme vilkår som NATOs soldater. Disse gruppene defineres etter folkeretten ikke som krigsfanger, men anholdte ulovlig stridende som er underlagt et sivilt straffeansvar for statlige myndigheter på samme måte som ordinære kriminelle (Lund, 2003, s. 4).

Generelt sier moderne konvensjoner at legitime mål må ha klar militær tilknytning, og at sivile liv skal spares så langt det overhodet er mulig (Dahl, 2003, s. 95-103). I moderne konflikt hvor fienden skjuler seg blant sivilbefolkningen og også målrettet angriper sivile som oppfattes som positive til okkupanten, er de sivile tapstallene allikevel svært høye. I Afghanistan i 2013 ble 2959 sivile drept og 5656 såret, en økning med 14% fra 2012, og rundt 1/3 av disse er ofre etter veibomber (UNAMA, 2013). Norske styrker har vært bundet av ROE som stiller krav til PID, og *fiendtlig handling/intensjon*, hvilket innebærer at fienden må identifiseres med sikkerhet ved at han både bærer våpen og utgjør en trussel, som for eksempel avfyrrer våpen eller åpenbart sannsynlig gjør forberedelser til en fiendtlig handling.

På tross av konvensjoner og ROE har også sivile blitt drept av norske styrker. Eksempler er motorsyklisten som ble skutt og drept i 2009 da han ikke stanset for varselskudd, og elektrikeren som ble drept av en utilsiktet våpenavfiring inne i kjøregården på politihovedkvarteret i Almar i 2011. Hendelsene klassifiseres som ulykker og representerer ikke brudd på distinksjonsprinsippet. Hovedregelen etter folkeretten er at sivile ikke målrettet kan angripes av militære styrker, men krig medfører ofte sivile ofre ettersom kamphandlinger i stadig større grad finner sted i befolkede områder. Foruten overlagte brudd på folkeretten kan dette dreie seg om ulykker som følge av feilvurderinger, eller at sivile befinner seg i nærheten av lovlige mål som engasjeres (Walzer, 1977, s. 152). En handling kan ha flere effekter enn den intenderte, slik som at et angrep på et lovlig mål også kan medføre sivile tap, ødeleggelse av drikkevannskilder, og så videre.

Doktrinen om dobbeleffekt er en måte å forene forbudet mot å angripe sivile med den lovlige utførelsen av militær aktivitet, hvorpå soldater må akseptere større risiko for seg selv i forsøket på å minimere utilsiktet skade på sivile (Ibid, s. 153-155). Sivile ofre kan bare rettfærdiggjøres etter strenge kriterier om at handlingen i seg selv var lovlig, at den var strengt militært nødvendig, at det var siste utvei, og at handlingen begrenser negative bivirkninger til innenfor det proporsjonale (Syse, 2003, s. 148). Slik dobbel effekt kan bare forsvares dersom handlingen faktisk oppnår det intendert "gode" samtidig som det overskuelige "onde" reduseres så mye som mulig (Walzer, 1977, s. 155). Sivile som blir drept i skuddlinjen bryter heller ikke nødvendigvis distinksjonsprinsippet, forutsatt at de militære styrkene ikke visste eller måtte ha visst at sivile befant seg der. Det er lite som tyder på at norske styrker bevisst

har forbrutt seg mot distinksjonsprinsippet eller kommer skjevt ut i forhold til doktrinen om dobbel effekt. Tvert i mot er det flere eksempler hvor norske styrker har vist enorm vilje til å ta egen risiko for å ivareta distinksjonsprinsippet og i å overholde ROE for øvrig, nettopp med intensjon om å unngå utilsiktet skade (Johansen, 2011, s. 77, 112-115, 140, 146-152, 164-167 / Stensønes, 2012, s. 106-107, 120-121, 293-294, 301-302).

4.3 Jus post bellum

Jus post bellum referer til rettferdig fred etter krig, eller en rettferdig avvikling av krigen. Ettersom det norske militære engasjementet i Afghanistan ennå ikke er avviklet, fremstår det som mer hensiktsmessig å behandle kriteriets prinsipper under ett. Kriteriet omfatter:

- Rettferdig grunn
- Legitim autoritet
- Forsonende fred
- Gjensidig rettferdighet

Tanken bak jus post bellum er til dels innbakt i prinsippet om rettferdig intensjon i jus ad bellum, ettersom målet med en rettferdig krig skal være en fred som oppleves rimelig for begge/alle parter (Syse, 2003, s. 152). Det finnes ikke noen klar folkerett som styrer avslutningen av væpnede konflikter, ettersom hver situasjon kan være radikalt forskjellige. Typiske kjennetegn er at partene vil kjempe om maktposisjoner, og eventuelle brudd på folkeretten vil bli forsøkt tildekket. Å gjenopprette status quo hvor fredstilstanden er lik tilstanden før krigen er ikke et fullgodt alternativ, ettersom det var ved denne tilstanden krigen brøt ut. En fred hvor betingelsene ensidig er diktert av seierherren, slik som ved Versaillesfreden i 1919, gir også et stort farepotensiale for at konflikten vil blusse opp igjen. For å sikre rettferdig fred er det derfor nødvendig med forhandlinger med en reell og representativ deltakelse fra konfliktens parter (Ibid, s. 153).

Når ISAF avvikles og erstattes med operasjon "Resolute Support" ved utgangen av 2014, markerer dette et skifte hvor afghanske myndigheter selv har det fulle og hele ansvaret for Afghanistans nasjonale sikkerhet. Operasjon "Resolute Support" vil ikke være et kampfoppdrag, men begrenset til mentorering av høyere beslutningsledd i ANA og ANP

(NATO, 2014). Med dette vil krigen være over for NATO og dermed også Norges vedkommende. I kjølvannet av NATOs uttrekning vil det høyst sannsynlig føre til en opptrapning i volden som følge av opprørere som ønsker å tilrive seg makt, slik man har sett i provinser hvor afghanske myndigheter allerede har overtatt sikkerhetsansvaret. Norges uttrekning fra Maimanah og Faryabprovinsen i 2012 er et av flere eksempler på at det etter NATOs uttrekning fortsatt vil være en ikke-internasjonalt væpnet konflikt i Afghanistan, dersom det ikke lykkes å forhandle fram en fredsavtale mellom myndighetene, Taliban og andre sentrale opprørsgrupper. Det internasjonale samfunns håp for Afghanistans framtid er forankret i antakelsen om at myndighetene og sikkerhetsstyrkene nå skal være en sterk nok part i forhold til forhandlingene. Oppbyggingen av afghanske sikkerhetsstyrker er en NATO-strategi som i høy grad har vært vellykket. ANA utgjør over 170.000 soldater og er i stand til å utføre selvstendige operasjoner. Også ANP har hatt formidabel vekst og utvikling, og myndighetene er i ferd med å etablere et maktmonopol, i hvert fall i sentrale områder (Dyndal & Knutsen, 2012, s. 93-94).

Et sentralt spørsmål i forhold til jus post bellum er om NATO har en rettferdig grunn for å trekke seg ut av konflikten i 2014? Er de rettferdige intensjonene fra jus ad bellum oppfylt, og er den urett som krigen skulle stanset faktisk stanset? Vil dette være sannsynlige konsekvenser som følge av uttrekningen (Syse, 2003, s. 153)? På mange områder har NATO og USA oppnådd delmålene med konflikten, i hvert fall på nåværende tidspunkt. 1) Taliban-regjeringen er fjernet fra makten, men utgjør fremdeles en potent maktfaktor i form av sine militsoperasjoner i områder hvor myndighetene ikke har full kontroll. Det er allikevel lite sannsynlig at Taliban på mange år vil være sterke nok til å utfordre sikkerhetsstyrkene i åpen regulær strid, slik som da de tok makten på 90-tallet. 2) Al Qaeda eksisterer fortsatt, men fremstår som en skygge av seg selv ettersom mange sentrale personer i organisasjonen er drept eller tatt til fange, at jakten på medlemmene fortsetter internasjonalt, og ved at de ikke lenger har tilgang til friområder som de hadde med base i Afghanistan. 3) Afghanistan er ikke lenger et utgangspunkt for terrorbevegelser. Hvorvidt dette opprettholdes i framtiden er avhengig av hvem som forblir makthaverne og deres evne til territoriell kontroll.

Taliban utgjør den nest største lokale maktfaktoren i Afghanistan. På tross av motforestillinger mot organisasjonen er det viktig i et objektivt perspektiv å huske at Taliban

hovedsaklig består av pashtunere, den største etniske gruppen i Afghanistan, og tradisjonelt den etniske gruppen som har utgjort makthaverne. Videre har Taliban stor oppslutning og mange meningsfeller basert på felles etnisitet og den faktoren religion spiller for befolkningen. Det er derfor høyst sannsynlig avgjørende for en potensiell fred at organisasjonen tas med i forhandlinger med myndighetene (Suhrke, 2011, s. 266). Dette vil aldri kunne skje så lenge NATO står i Afghanistan, ettersom det er en fanesak for Taliban at det de oppfatter som vestlige og vantro okkuperanter må ut av landet. Det er tvilsomt at opprørerne kan nedkjempes endelig, særlig ettersom de også har tilgang på friområder i grenseområdene mot Pakistan, og det er derfor viktig å komme i gang med forhandlinger om en politisk løsning som også er inkluderende nok til at parter med makt til å forpurre den finner den spiselig (Ibid, s. 267).

I prinsippet om legitim autoritet er det en forutsetning at partene som skal delta i fredsprosessen må ha legitimitet nasjonalt og internasjonalt (Syse, 2003, s. 153). Dette er et betent område da dette innebærer en legitimering av en fra vestlig perspektiv så forkastelig organisasjon som Taliban. Også ikke-pashtunere, som har nytt godt av den post-talibanske samfunnsordningen, kan forventes å ville motsette seg dette (Suhrke, 2011, s. 267). Her må lokal utnyttelse av kulturforståelse i hvert fall for et øyeblikk tre foran fordømmelse, og gjennom forhandlinger kan det tenkes at Taliban vil moderere sine politiske målsetninger til noe som er akseptabelt for afghanere flest. Uten en legitim anerkjennelse av Taliban, om ikke annet enn for forhandlingenes varighet, vil det neppe bli fred i Afghanistan.

Prinsippene om gjensidig rettferdighet og forsoning innebærer at det må igangsettes prosesser for å bringe krigsforbrytere på begge sider for retten, at eiendom og goder må fordeles på en måte som oppleves rimelig av partene i konflikten, og at mennesker med tillit hos partene må bidra til forsoningsprosesser og gjensidig forståelse. Det er sentralt at også den tapende part har krav på rettferdighet (Syse, 2003, s. 154). Disse prinsippene er tett knyttet sammen og vil trolig best ivaretas av afghanerne selv uten internasjonal innblanding. Konflikten har vært langvarig og krigsforbrytere er tallrike på både opprørerne og myndighetenes side. Det er ledere blant disse som er de mest sannsynlige kandidatene for maktposisjoner, og flere har allerede i dag slike posisjoner. Forhandlere som har gjensidig tillit hos partene må finne ut av hvor de legger listen for hvem som bør straffes og hvem som innvilges amnesti, samt hvordan

makten bør fordeles. Derfra vil det teoretisk sett være et rimelig utgangspunkt for politiske løsninger og demokrati.

Tiden vil vise om ønsket om å bli avløst av afghanske myndigheter har ført til at det internasjonale samfunn har overvurdert hvorvidt afghanske myndigheter har vært klare for dette, men isolert sett fremstår grunnlaget for NATOs tilbaketrekningen som rettferdig etter prinsippene om jus post bellum. Med operasjon "Resolute Support" og fortsatt begrenset tilstedeværelse, samt det faktum at Afghanistan i overskuelig framtid vil være fullstendig avhengig av internasjonal økonomisk bistand, vil det internasjonale samfunn kunne monitorere utviklingen tett, og relativt raskt gripe inn med begrenset militær makt på afghanske myndigheters side, forutsatt at det er internasjonal politisk vilje til det.

5. Konklusjon

Norges militære engasjement i Afghanistan ble opprettet i kjølvannet av terrorangrepene 11. september 2001, i sammenheng med USA og NATOs beslutninger om bruk av militær makt mot Taliban-regjeringen i Afghanistan. Ved utgangen av 2014 vil dette engasjementet avsluttes, og det norske Forsvaret har gjennom over 13 år i Afghanistan gjort erfaringer som har hatt omfattende konsekvenser for utviklingen av Forsvarets organisasjonelle struktur og måte å operere på, samt for hvordan Forsvarets soldater i dag ser seg selv på. Det er derfor svært sannsynlig at erfaringene fra Afghanistan vil ha stor betydning for hvordan Forsvaret vil operere i konflikter i framtiden. Teorien om rettferdig krig er en tradisjon som omhandler militær etikk, og som kan nyttes til å vurdere om en krig lar seg rettferdiggjøre moralsk, og denne oppgaven har til hensikt å vurdere om Norges militære engasjement i Afghanistan lar seg rettferdiggjøre i lys av slik teori.

Beslutningen om å gå til krig er forankret i kriteriet om jus ad bellum, eller retten til å gå til krig. Denne avgjørelsen er forankret hos de politiske beslutningstakere. Etter prinsippene i jus ad bellum hadde ikke Norge rettferdig grunn til å iverksette et militært engasjement i Afghanistan gjennom operasjon "Enduring Freedom". Deltakelsen basert på allianseforpliktelser til NATO og USA, oppfyller ikke prinsippet ettersom selvforsvarsargumentet ikke er holdbart etter gjeldende folkerett og moderne tolkning av begrepet selvforsvar. Hoveddelen av det norske militære engasjementet har dog vært knyttet til ISAF, som gjennom mandat i FN resolusjon 1386 oppfyller kravene i henhold til folkeretten, og ISAF engasjementet må regnes som rettferdig. I forhold til prinsippet om rettferdig intensjon og oppnåelsen av fred, er det ikke noe som tyder på at Norge har hatt motstridende intensjoner mot dette med sitt militære engasjement, men har utvilsomt samtidig bidratt til å styrke forsikring for egen suverenitet gjennom de militære bidragene til NATO. Norske rettmessige politiske myndigheter fattet avgjørelsen om å involvere seg militært i det som ble ansett å være i Norges interesse, hvilket oppfyller prinsippet om legitim autoritet. Videre er det liten tvil om at det forelå et rimelig håp om å lykkes i å oppnå intensjonene med krigen. De positive konsekvensene knyttet til proporsjonalitetsprinsippet fremstod også i forkant av krigen som større enn de negative konsekvensene ved følgeskadene av krigen, selv om få snakket om den hengemyren man var i ferd med å bevege seg inn i. Hvorvidt prinsippet om siste utvei er oppfylt gir større grunnlag for diskusjon. Begrunnelsen om politisk

nødvendighet fremstår som større enn hensynet til rettferdighet, men det er heller ikke gitt at diplomati og sanksjoner ville ha vist seg som tilstrekkelige reaksjoner. Vurderingen er politisk, og følgelig hviler det også et ansvar på politikerne om å være svært restriktive med bruk av militær makt, som i framtiden trolig bør vurderes lengre og tyngre enn i tilfellet Afghanistan-konflikten.

Norges militære engasjement i Afghanistan oppfylder i svært stor grad prinsippene i kriteriet om jus in bello. Forsvaret har på taktisk, operasjonelt og strategisk nivå demonstrert betydelig vilje til å vektlegge verdier som etikk, moral og rettferdighet i måten organisasjonen har løst sine pålagte oppgaver. Det er allikevel enkelte områder som uten å forbryte seg mot jus in bello bør være gjenstand for kritikk og som synliggjør behovet for grundigere vurdering, som politikere på beslutningsnivå og Forsvarets strategiske og operasjonelle nivå bør ta lærdom fra med tanke på fremtidige operasjoner. Under proporsjonalitetsprinsippet bør politisk nivå ta med seg erfaringene fra behovet som ble avdekket for et "memorandum of understanding" med tanke på avtalen om fangers rettigheter når man samarbeider med regimer som afghanske myndigheter. Videre bør Forsvarets operasjonelle nivå ta lærdom fra erfaringene som ble gjort vedrørende vurdering av den militære nødvendigheten ved de operasjonene man velger å utføre når koordinering med eksterne ledd i ISAF, eller humanitære NGOer ikke er tilfredsstillende. Ved å utføre operasjoner uten at kapasiteten eller forutsetningene for å holde områder og sikre stabilitet og utvikling er tilstede, oppnår man lite annet enn å demonstrere egen slagkraft og å påføre fienden tap, samtidig som man utsetter egne soldater samt sivile for fare. Norske soldater på taktisk nivå har i Afghanistan demonstrert evne til å utføre et godt militært håndverk med proporsjonal bruk av makt, og samtidig vist svært stor vilje til å ivareta prinsippet om distinksjon gjennom å ta betydelig egen risiko for å unngå utilsiktet skade på sivile.

Når det militære engasjementet i løpet av året avvikles, er det utopisk å tro at selve uttrekningen vil medføre stans av de interne væpnede konfliktene i Afghanistan. Derimot vil det vise seg om uttrekningen kan være en medvirkende faktor til fredsarbeidet. NATOs grunn for avvikling er etter kriteriet jus post bellum rettferdig i den forstand at afghanske myndigheter og sikkerhetsstyrker nå skal være i stand til selv å ivareta egen sikkerhet, og at fraværet av NATO vil kunne legge premissene til rette for fredsforhandlinger mellom

myndighetene og Taliban. Afghanske myndigheter og sikkerhetsstyrker har gjennom NATO og øvrig internasjonal bistand hatt en formidabel utvikling og vekst, og har i et regulært perspektiv maktmonopol. Det blir ingen fredlig løsning på konflikten uten forhandlinger med Taliban, hvilket innebærer at organisasjonen må legitimeres og gis anledning til dette, som minimum for en prøveperiode under forhandlingenes varighet. Deretter må det være opp til afghanerne selv å finne en spiselig løsning som også gir grunnlag for gjensidig rettferdighet og forsoning i den grad det er mulig. Dette vil være en tidkrevende prosess, og det internasjonale samfunn må være forberedt på i overskuelig framtid å yte bistand til gjenoppbygging og økonomisk vekst, samt være forberedt på igjen å måtte bidra med væpnet makt til håndhevelse av prosessen.

Norges militære engasjement i Afghanistan lar seg ikke fullt ut rettferdiggjøre etter prinsippene i teorien om rettferdig krig, og dette skyldes særlig problemer knyttet til prinsippene om rettferdig grunn, siste utvei, og proporsjonalitet under jus ad bellum. Underforstått hviler det her et særlig ansvar på det politiske nivået som besluttet å deployere Forsvaret til konflikten. Forsvaret og politisk nivå har allikevel gjennom konflikten ervervet et rikt erfaringsgrunnlag i forhold til bruk av militær makt, og på mange områder har det militære engasjementet vært en "syretest" for Norges kapasitet til moderne høyintensitets krigføring, så vel som fredsbevaring. Det er avgjørende for fremtidige operasjoner å ta med videre de positive erfaringene fra dette, samtidig som man ikke må glemme de dyrkjøpte lærdommene.

Blank side

6. Kilder

6.1 Litteraturliste

- Bird, T., & Marshall, A. (2011): *Afghanistan - How the West lost its way*. London: Yale University Press.
- Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardin, T., Paterson, M.,... True, J. (2009): *Theories of International Relations* (4. utg). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Clausewitz, C. (2007): *On War*. California: BN publishing.
- Dahl, A. (2003): *Håndbok i militær folkerett*. Oslo: Cappelen.
- DLS (Department of Legal Services). (1969): *Vienna Convention on the Law of Treaties*. Hentet fra <http://www.oas.org/legal/english/docs/Vienna%20Convention%20Treaties.htm>
- Dyndal, G. & Knutsen, T. (2012): *Exit Afghanistan*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, E. (2010): *Afghanistan og begrepet krig*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/taler-og-artikler/2010/afghanistan_krig.html?id=610526
- Forsvarets Veterantjeneste (2012): *ISAF - Den sammensatte operasjonen. Med Norge - For fred 1945-2012, s 14-15. Ref. FMS-0767*.
- Forsvarsdepartementet (2006): *Forsvarsministeren signerte fangeavtale*. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/dok/andre/anbud/2006/forsvarsministeren-signerte-fangeavtale.html?id=270488>
- FMS (Forsvarets Mediesenter). (2012): *Forsvaret i Afghanistan – Status første halvår 2012. Ref. FMS: 0828*.
- FN (1945a): *Charter of the United Nations Chapter VII: Action with respect to threats to the peace, breaches of the peace, and acts of aggression*. Hentet fra <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>
- FN (1945b): *Charter of the United Nations Chapter I: Purposes and Principles*. Hentet fra <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

- FN (2001): *Security Council Resolution 1386*. Hentet fra <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement>
- FN (2013): *Hva er folkerett?* Hentet fra: <http://www.fn.no/Tema/Folkerett/Hva-er-folkerett>
- FSAN (Forsvarets Sanitet) (2010): *Skadde i Afghanistan 2001-2010*. Oslo: Forsvarets Mediesenter (Ref 0735). Hentet fra <http://forsvaret.no/veteraner/lenker/Documents/skadde-i-afghanistan.pdf>
- FSAN (2012): *Afghanistan-undersøkelsen 2012*. Oslo: Forsvarets Mediesenter. Hentet fra <http://forsvaret.no/om-forsvaret/fakta-om-forsvaret/publikasjoner/Documents/Afghanistanunders%C3%B8kelsen2012.pdf>
- Furrevik, G. (2014): Plikt for alle. *Forsvarets Forum*, 5(14), s. 36.
- ICC (2014): *About the Court*. Hentet fra http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/about%20the%20court/Pages/about%20the%20court.aspx
- ICJ (2014): *The Court*. Hentet fra <http://www.icj-cij.org/court/index.php?p1=1>
- Jackson, R. & Sørensen, G. (2003): *International Relations*. Oxford: University Press.
- Johannessen, A., Tufte, P., & Kristoffersen, L. (2008): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Johansen, E. (2011): *Brødre i blodet – I krig for Norge*. Oslo: Kagge Forlag.
- Johnson, J. (1981): *Just War Tradition and the Restraint of War*. Princeton: Princeton University Press.
- Johnson, J. (2000): Maintaining the Protection of Non-Combatants. *Journal of Peace Research*, 4(37), s. 421-448.
- Lund, T. (2003): Terroristbekjempelse og folkeretten. *Den norske Atlanterhavskomiteé - Det sikkerhetspolitiske bibliotek*. 3(03).
- Matthews, K. (1996): *The Gulf Conflict and International Relations*. London: Routledge.
- Moe, I. (2014): Pakker sammen. *Forsvarets Forum*, 3(14), s. 94-95.

- Morris, J. (2010): Law, Politics, and the Use of Force. Baylis, J., Wirtz, J., & Gray, C. (Red.), *Strategy in the Contemporary World* (s. 104-123). New York: Oxford University Press.
- NATO (2014a): ISAF's mission in Afghanistan. Hentet fra http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69366.htm?selectedLocale=en
- NATO (2014b): Article 5 of the Washington Treaty. Hentet fra <http://www.nato.int/terrorism/five.htm>
- Nordquist, K. (1998): *From "Just War" to Justified Intervention - A theory of International Responsibility*. Uppsala: Uppsala University.
- Reichberg, Syse, Begby (2006): *The Ethics of War*. Oxford. Blackwell Publishing.
- Stensønes, M. (2012): På våre vegne. Oslo: Aschehoug.
- Suhrke, A. (2011): *Eksperimentet Afghanistan - Det internasjonale engasjementet etter Taliban-regimets fall*. Oslo: Punktum Forlagstjenester AS.
- Syse, H. (2003): *Rettferdig krig? - Om militærmakt, etikk og idealer*. Oslo: Aschehoug.
- Tanner, S. (2009): *Afghanistan - a military history from Alexander the Great to the war against the Taliban*. Philadelphia: Da Capo Press.
- Utenriksdepartementet (2014): *Hvorfor er Norge i Afghanistan*. Hentet fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/bistand_afghanistan/situasjonen.html?id=573476
- UNAMA (2013): *Afghanistan Annual Report on Protection of Civilians in Armed Conflict: 2013*. Hentet fra: http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/Feb_8_2014_PoC-report_2013-Full-report-ENG.pdf
- Walters, (1981): *Five Classic Just-War Theories: A Study in the Thought of Thomas, Vitoria, Suarez, Gentili, and Grotius*. Yale University: PhD-avhandling.
- Walzer, M. (1977): *Just and unjust wars* (4. utg). New York: Basic Books.
- Williamson, M. (2009): *Terrorism, War and International Law - The Legality of the Use of Force Against Afghanistan in 2001*. Surrey: Ashgate Publishing Ltd.

6.2 Andre kilder

Dahl-Eriksen, Tor (2009), førstelektor i statsvitenskap ved universitetet i Tromsø.

Emneansvarlig og foredragsholder under KOSIFF samling på Bardufoss. Tema: *IP/IR-teori*.

Dahl-Eriksen, Tor (2010), førstelektor i statsvitenskap ved universitetet i Tromsø.

Emneansvarlig og foredragsholder under KOSIFF samling på Bardufoss. Tema: *Folkerett*.

Hanstad, Tor (2010): Phd-kandidat ved UiT. Ekstern foreleser under KOSIFF samling ved universitetet i Tromsø 13. oktober 2010. Tema: *Krig og rettferdighet*.

Sørå, Rune (2009), Oberst. Stabsoffiser i Hærstaben. Ekstern foreleser under KOSIFF samling på Bardufoss 10. september 2009. Tema: *Forsvaret om sikkerhet*.